

TRACTAMENT PROCESSAL EN EL CODI CIVIL DE CATALUNYA DE LA DIVISIÓ DE LA COSA COMUNA EN ELS JUDICIS MATRIMONIALS

Cristina Riba Trepat

*Professora titular de dret processal
Universitat Autònoma de Barcelona*

Resum

El present treball planteja i desenvolupa el tractament processal de la divisió de la cosa comuna en el Codi civil de Catalunya des de dues perspectives diferenciades. En la primera part, per començar analitzarem els antecedents normatius del règim jurídic vigent avui dia, que trobem en l'article 43 del Codi de família aprovat l'any 1998. Tot seguit estudiarem el text actual i el contingut de l'article 232-12 del Codi civil de Catalunya, que permet acumular la divisió de la cosa comuna com a pretensió diferenciada en els judicis matrimonials, i finalment examinarem el procediment per a la liquidació del règim econòmic matrimonial, que, en el context del judici matrimonial, és l'establert per a la divisió judicial de la cosa comuna. La segona part del treball la dediquem íntegrament al comentari de la Sentència del Tribunal Constitucional (STC) 21/2012, de 16 de febrer, que declara la inconstitucionalitat de l'article 43 del Codi de família, avui derogat.

Paraules clau: judici matrimonial, acumulació d'accions, divisió de la cosa comuna, règims econòmics matrimonials, separació de béns.

PROCEDURAL TREATMENT OF THE DIVISION OF JOINT PROPERTY IN MATRIMONIAL PROCEEDINGS IN THE CATALONIA CIVIL CODE

Abstract

This study describes and discusses the procedural treatment of the division of joint property in the Catalonia Civil Code from two different standpoints. In the first part an initial analysis is made of the legislative background of the legal system in force today, established in Article 43 of the Family Code adopted in 1998. Attention is then turned to the current text and content of Article 232-12 of the Catalonia Civil Code, which allows the

joinder of the division of joint property as a differentiated claim in matrimonial proceedings. Lastly, an examination is made of the proceedings for liquidation of the matrimonial property regime which, in the context of matrimonial proceedings, are the ones established for the judicial division of joint property. The second part is entirely devoted to a commentary on the Constitutional Court Decision 21/2012, of 16th February, declaring the unconstitutionality of the now abrogated Article 43 of the Family Code.

Keywords: matrimonial proceedings, joinder of claims, division of joint property, matrimonial property regimes, separate property.

1. LA DIVISIÓ DE LA COSA COMUNA EN EL RÈGIM DE SEPARACIÓ DE BÉNS. INTRODUCCIÓ

D'acord amb el que s'estableix en el capítol II del llibre segon del Codi civil de Catalunya, aprovat per la Llei 25/2010, de 29 de juliol, del Parlament de Catalunya (d'ara endavant CCCat), el règim econòmic matrimonial supletori, si no hi ha pacte entre els cònjuges o si els capítols matrimonials que puguin haver atorgat esdevenen ineficaços, és el règim de separació de béns (art. 231-10.2 CCCat).¹

Com és sabut, aquest règim econòmic matrimonial es basa en la diferenciació estricta de la titularitat dominical i en l'absoluta autonomia de decisió que s'estableix entre els béns i drets de cadascun dels cònjuges. Per tant, i a diferència del règim de guanys (supletori en els territoris on regeix el Codi civil espanyol), el règim econòmic matrimonial propi de Catalunya es caracteritza per la inexistència d'una massa patrimonial comuna diferenciada del patrimoni privatiu dels cònjuges. De tota manera, la comunitat de vida que origina el matrimoni (és a dir, la convivència sota un mateix sostre) i, sobretot, el deure d'assumir conjuntament les despeses que origina aquesta vida en comú, fan que els catalans habitualment adquirim amb els nostres cònjuges determinats béns (principalment l'habitatge familiar o, a vegades, una segona residència) i tots els elements de la llar (electrodomèstics, mobles, etc.) que ens faciliten la vida diària. Cal afegir també que la gestió de l'economia de les famílies està avui dia mediatitzada pel sistema financer i, per tant, és molt freqüent que els cònjuges domiciliïn els seus, les pensions o les rendes de les activitats professionals en comptes corrents de titularitat indistinta.

1. Judith SOLÉ RESINA, «El régimen económico matrimonial de separación de bienes», a M. del Carmen GETE-ALONSO Y CALERA, Maria YSÀS SOLANES i Judith SOLÉ RESINA, *Derecho de familia vigente en Cataluña*, València, Tirant lo Blanch, 2010, p. 183-188.

Aquesta realitat social provoca que, malgrat que en el règim de separació de béns s'estableixi que els béns adquirits per l'un o l'altre cònjuges passen a formar part de la seva massa patrimonial privativa (art. 232-2 CCCat), mentre està vigent el vincle matrimonial hi ha determinats elements comuns o en comunitat ordinària indivisa respecte als quals es produeix una situació de copropietat o de cotitularitat. Per tant, en el moment en què decideixen posar fi a la seva vida en comú, és del tot raonable que els cònjuges també vulguin dividir cadascuna de les comunitats constituïdes respecte a aquests elements patrimonials.

Amb caràcter general, la divisió dels béns comuns (o en comunitat ordinària indivisa) poden practicar-la els mateixos cònjuges, ja sigui de manera anticipada a través de capítols matrimonials (mitjançant els anomenats *pactes en previsió d'una ruptura*), ja sigui en el moment del trencament, incorporant-la en el conveni que presentin juntament amb la demanda de divorci (art. 233-2.3d CCCat), a fi que sigui el jutge qui l'aprovi com una mesura definitiva més (art. 233-3 CCCat), amb els conseqüents avantatges fiscals que això comporta.² No obstant això, atès que dissortadament no sempre és possible arribar a un acord, ens hem de preguntar què passa quan planteja aquesta divisió un dels cònjuges dins d'un judici de separació, nul·litat o divorci.

El llibre segon del Codi civil de Catalunya intenta resoldre aquesta situació i en l'article 232.12 CCCat disposa que qualsevol dels cònjuges pot plantejar aquesta pretensió juntament amb la pretensió d'extinció del vincle matrimonial, ja sigui des del mateix moment en què es planteja el judici, ja sigui en un moment posterior (si encara està pendent de resolució) o, fins i tot, un cop s'hagi dictat la sentència de divorci i a la vista de les mesures definitives fixades pel jutge. De tota manera, cal tenir present que ambdues pretensions s'hauran de conduir segons l'estructura del judici verbal especial que, amb caràcter general, regula la Llei d'enjudiciament civil (LEC) per als procediments matrimonials contenciosos. I, mal-

2. Segons el que disposa l'article 32.3 del Reial decret 828/1995, de 29 de maig, els excessos de valor que resultin de l'adjudicació de l'habitatge habitual a un dels dos cònjuges no estan subjectes al pagament de l'impost de transmissions patrimonials. Així mateix, d'acord amb el que estableix l'article 104.3 del Reial decret legislatiu 2/2004, de 5 de març, pel qual s'aprova el text refós de la Llei d'hisendes locals, tampoc no estan subjectes al pagament de l'impost municipal sobre l'increment del valor dels terrenys de naturalesa urbana, les transmissions de béns immobles entre cònjuges que resultin del compliment d'una sentència de nul·litat, separació o divorci, sigui quin sigui el règim econòmic matrimonial. Finalment, l'article 33.3d de la Llei 35/2006, de 28 de novembre, de l'impost sobre la renda de les persones físiques, considera que no hi ha guany de patrimoni subjecte a tributació quan en l'extinció del règim econòmic matrimonial de separació de béns, per imposició de la llei o per decisió judicial, es produeixin adjudicacions de béns o de drets per una causa diferent de la pensió compensatòria entre els cònjuges.

grat les últimes reformes introduïdes pel legislador estatal,³ cal dir que el vestit ens va estret i que aquest judici verbal especial és del tot insuficient per a encabir la quantitat de pretensions, tant de caràcter personal com de caràcter patrimonial (i algunes totalment indisponibles per a les parts), que se solen plantejar en un divorci contenciós. Per això, la novetat que ha incorporat el llibre segon del Codi civil de Catalunya és de gran importància per a la pràctica forense, ja que preveu que aquesta divisió de la cosa comuna es canalitzi a través del procediment de liquidació del règim econòmic matrimonial. Aquesta decisió del legislador català ha significat un tomb definitiu i penso que ha resolt satisfactòriament bona part de les qüestions, els dubtes i els debats doctrinals⁴ que provoca la insuficiència de regulació en la norma estatal comuna (la LEC).

1.1. ANTECEDENTS NORMATIUS: L'ARTICLE 43 DEL CODI DE FAMÍLIA

L'antecedent normatiu de la norma processal vigent el trobem en el Codi de família aprovat per la Llei 9/1998, de 15 de juliol, del Parlament de Catalunya (d'ara endavant CF). En el preàmbul de la Llei es presenta com una innovació fonamentada en el principi d'economia processal,⁵ vinculada al règim de separació de béns, que posteriorment trobem reflectida en el títol II (que tracta dels règims

3. Fem referència a la Llei 13/2009, de 3 de novembre, de reforma de la legislació processal per a la implantació de la nova oficina judicial, que modifica l'article 753.2 LEC en el sentit d'introduir conclusions orals en la vista dels judicis verbals especials que regulen els judicis matrimonials.

4. En aquest sentit, ens sembla molt aclaridor el que diu Ramos Méndez, per a qui «[...] Los preceptos dedicados a la liquidación del régimen económico matrimonial son de signo claramente contrario y perturbador. No vienen más que a añadir confusión y complejidad a los juicios matrimoniales, de los que dependen en gran medida, sin que se haya sabido aprovechar toda la escenografía paralela que comporta la puesta en marcha de uno de dichos juicios. En el fondo, se han sobredimensionado actuaciones que antes se incluían implícitas en diversos momentos de los juicios matrimoniales y que, por supuesto, siguen estándolo. Pero hay que dar tiempo al tiempo. [...] Según el propósito de la ley, estas actuaciones son idóneas para liquidar cualquier régimen económico matrimonial que, por capitulaciones o por disposición legal, determine la existencia de una masa común de bienes y derechos sujeta a determinadas cargas y obligaciones, cuando los cónyuges no se ponen de acuerdo». FRANCISCO RAMOS MÉNDEZ, *Cómo gestionar los litigios civiles*, t. II, Barcelona, Atelier, p. 1621. De tota manera, tenint en compte la literalitat de la regulació de la liquidació dels règims econòmics matrimonials, Ramos Méndez, seguint Bellido Penadés, arriba a la conclusió que la mateixa LEC no preveu cap procediment liquidador per al règim de separació de béns. Vegeu RAFAEL BELLIDO PENADÉS, «La liquidación del régimen económico matrimonial en la nueva LEC: reflexiones sobre la adecuación del procedimiento y su naturaleza jurídica», *Diario La Ley*, «Sección Doctrina», 2000, ref. D-276, tom 9, p. 17.

5. Sobre el principi d'economia processal, vegeu CRISTINA RIBA TREPAT, *La eficacia temporal del proceso: El juicio sin dilaciones indebidas*, Barcelona, J. M. Bosch, 1997, p. 15-23.

econòmics matrimonials), expressament en la secció primera del capítol 1, que tracta del règim de separació de béns. Segons el que disposa l'article 43 CF:⁶

1. En els procediments de separació, divorci o nul·litat i d'execució en l'ordre civil de les resolucions o les decisions eclesiàstiques [...], de matrimonis subjectes al règim de separació de béns, qualsevol dels cònjuges pot exercir simultàniament l'acció de divisió de cosa comuna respecte als que tinguin en proindivís. Si els béns afectats són més d'un i l'autoritat judicial ho estima procedent, aquells poden ésser considerats en conjunt, als efectes de divisió.

2. Si la sentència dona lloc a l'acció de divisió de la cosa comuna, es pot procedir a la indicada divisió dels béns en el tràmit d'execució de la sentència.

Aquest precepte s'ha de posar en relació amb l'article 76e CF, que regula el contingut de la resolució judicial de nul·litat, separació o divorci i que preveu la divisió de la cosa comuna com a mesura definitiva que cal determinar en la mateixa sentència.

Val a dir que en el moment en què es va promulgar el Codi de família encara es trobava vigent la Llei d'enjudiciament civil de 1881 (LEC 1881), que, pel que fa a la liquidació dels règims matrimonials de guanys (art. 1410 CC), remetia a les normes de la testamentaria, amb tota una sèrie d'incidents que podien desembocar en un judici declaratiu ordinari. Per tant, és important remarcar que, en aquells moments, no hi havia ni en el Codi civil ni en la LEC 1881 cap referència al procediment aplicable al règim de separació de béns. Això significava una llacuna legal en el tractament processal del règim de separació de béns, que, tal com exposava el legislador català, s'havia convertit socialment en el règim econòmic matrimonial que caracteritzava els matrimonis catalans.⁷

La promulgació de la Llei d'enjudiciament civil de l'any 2000 (LEC) va afegir més confusió encara a la determinació del procediment adient per a liquidar o dividir els béns comuns en el règim de separació de béns, ja que la mateixa LEC va establir un procediment especial per a la liquidació del règim econòmic matrimo-

6. Aquest precepte fou derogat per la disposició derogatòria de la Llei 25/2010, de 29 de juliol, que derogà tot el Codi de família de 1998, i també ha estat objecte d'una qüestió d'inconstitucionalitat resolta per la Sentència del Tribunal Constitucional (STC) 21/2012, de 16 de febrer, que analitzarem en aquest mateix treball.

7. El mateix preàmbul del Codi de família reconeix que, tot i tractant-se d'un règim supletori, que regia a falta d'un pacte en l'elecció del règim econòmic matrimonial, havia funcionat pacíficament a Catalunya durant molts anys i es compaginava perfectament amb la progressiva incorporació de la dona al món del treball. Analitza sociològicament aquesta realitat l'*Estudi d'opinió sobre el règim econòmic matrimonial de Catalunya i la situació de la dona*, Barcelona, Institut Català de la Dona, 1995, col·lecció «Dona i Societat. Estudis», núm. 7.

nial (art. 806-810 LEC) que la doctrina i la jurisprudència van entendre que era l'adient per a dissoldre la societat de guanys. Aquesta interpretació restrictiva deixava el règim de separació de béns sense procediment liquidador, perquè entenia que, si el matrimoni no generava una comunitat de béns entre els cònjuges, no hi havia res per liquidar en el moment de l'extinció del vincle. D'altra banda, la confusió queda indirectament corroborada per la pròpia llei processal de l'Estat, que preveu un procediment específic per a la liquidació del règim de participació (art. 811 LEC) i no diu res del règim de separació de béns. És per aquest motiu que la doctrina i la jurisprudència tradicionalment han entès que la divisió contenciosa de les comunitats singulars que els cònjuges en règim de separació de béns tinguin en proindivisió s'ha de canalitzar pel procés declaratiu ordinari que, per la quantia del bé, correspongui.⁸

En aquest sentit, l'article 43.1 CF, a fi de millorar la tutela judicial dels cònjuges en règim de separació de béns, va introduir una especialitat processal d'àmbit autonòmic (que el mateix legislador català fonamenta en el principi d'economia processal) que facilitava la resolució conjunta de les qüestions sobre l'estat civil i les qüestions de contingut patrimonial. És a dir, es permetia exercir simultàniament la pretensió de divisió de la cosa comuna i la pretensió de dissolució del vincle matrimonial. D'aquesta manera, tant el cònjuge demandant (en la mateixa demanda) com el cònjuge demandat (en la demanda reconvençional) podien sol·licitar al jutge que la sentència declarés la nul·litat, la separació o el divorci i, al mateix temps, la dissolució de les comunitats proindivises que es poguessin haver constituït durant el matrimoni (art. 76.3e CF).

1.2. L'ACUMULACIÓ DE LA PRETENSÍO DE DIVISIÓ DE LA COSA COMUNA EN EL LLIBRE SEGON DEL CODI CIVIL DE CATALUNYA

El llibre segon del Codi civil de Catalunya recull la possibilitat d'incloure la pretensió de divisió de la cosa comuna en els judicis matrimonials en l'article 232-12 CCCat, que estableix:

8. Destaca García González, que exposa les postures adoptades per la doctrina respecte a l'aplicació del procediment de liquidació del règim econòmic matrimonial previst en els articles 806-810 a la liquidació del règim de separació de béns i també els pronunciaments de les audiències respecte a aquesta qüestió. Vegeu José Antonio GARCÍA GONZÁLEZ, *La liquidació del règim econòmic de separació de béns de Catalunya: Aspectes civils i processals, (compensació patrimonial, inventari i liquidació)*, Barcelona, Atelier, 2004, p. 74-84. També Nasarre Aznar explica amb detalls la posició de la doctrina i de la jurisprudència de les audiències catalanes en el tractament processal de la institució. Vegeu Sergio NASARRE AZNAR, «La divisió dels béns en proindivisió en el règim de separació de béns de Catalunya», *Revista Catalana de Dret Privat* (Societat Catalana d'Estudis Jurídics), vol. 10 (2009), p. 115-156.

1. En els procediments de separació, divorci o nul·litat i en els adreçats a obtenir l'eficàcia civil de les resolucions o decisions eclesiàstiques, qualsevol dels cònjuges pot exercir simultàniament l'acció de divisió de cosa comuna respecte als béns que tinguin en comunitat ordinària indivisa.

2. Si hi ha diversos béns en comunitat ordinària indivisa i un dels cònjuges ho demana, l'autoritat judicial els pot considerar en conjunt a efectes de formar lots i adjudicar-los.

Malgrat que el precepte no ho diu, l'exercici simultani de l'acció de divisió de la cosa comuna en un judici matrimonial constitueix un supòsit d'acumulació d'accions, ja que, d'acord amb el que disposa l'article 71.2 LEC, es produeix una acumulació objectiva d'accions quan el demandant inclou en la demanda totes les pretensions que pugui exercitar contra el demandat, encara que provinguin de títols diferents. Els efectes que produeix l'acumulació d'accions és que totes les pretensions s'han de tramitar en un mateix procés i s'han de resoldre en una sola sentència, tal com estableix l'article 71.1 LEC.

Ara bé, amb caràcter general, l'article 73.1 LEC recull un seguit de pressupòsits processals que determinen l'admissibilitat de l'acumulació d'accions. En primer lloc, és necessari que el tribunal que hagi de conèixer de l'acció principal tingui jurisdicció i competència, per raó de la matèria o per raó de la quantia, per a conèixer també de les accions acumulades. En segon lloc, cal que les accions acumulades no hagin de ventilar-se, per raó de la seva matèria, en judicis de diferent tipus.⁹ I, finalment, cal que la llei no prohibeixi l'acumulació en un procediment en particular.

La possibilitat d'acumular la pretensió de divisió de la cosa comuna al judici matrimonial que recull l'article 232.12 CCCat reuneix tots aquests requisits, i el mateix article 73.2 LEC admet l'acumulació d'accions quan així ho prevegin les lleis per a casos determinats. Per tant, segons la redacció de la llei catalana, es tracta d'una acumulació facultativa que, com veurem més endavant, correspon exercir a qualsevol dels cònjuges.

Abans de continuar, cal aclarir que la figura de l'acumulació demana l'exercici d'una pretensió principal i el d'una altra que s'hi afegeix. En el nostre cas, com que es tracta d'un judici matrimonial, és obligatori sol·licitar al jutge que declari la nul·litat, la separació o el divorci i, juntament amb aquesta acció, demanar la dissolució de les comunitats proindivises que es puguin haver constituït. Per tant,

9. Aquest és el pressupòsit processal que entén l'advocat de l'Estat que no es compleix, ja que la divisió de la cosa comuna s'hauria de fer per un judici declaratiu ordinari i, en canvi, el judici de divorci s'ha de tramitar, tal com preveu l'article 770 LEC, pel judici verbal especial, amb les especialitats recollides per als judicis matrimonials.

el que no seria possible és utilitzar el judici verbal especial matrimonial per a canalitzar com a única la pretensió de divisió dels béns que els cònjuges tinguin en comú.

Dit això, també hem de tenir en compte que la norma processal estatal estableix un seguit de limitacions a l'acumulació objectiva d'accions en el judici verbal ordinari, limitacions que es recullen en l'article 438 LEC. La primera és que en cap cas s'admetrà la reconvençió en els judicis verbals que hagin de finalitzar per sentència sense efectes de cosa jutjada.¹⁰ A més, l'acció acumulada no pot determinar la improcedència del judici verbal i ha d'existir una connexió entre les pretensions de la reconvençió i les que siguin objecte de la demanda principal. I, finalment, l'article 438.3 LEC estableix que només s'admetrà l'acumulació objectiva d'accions en els casos següents:

— Quan l'acumulació es basi en uns mateixos fets i s'hagi de tramitar pel judici verbal.

— Quan es tracti de l'acumulació de l'acció de rescabament de danys i perjudicis a una altra que sigui prejudicial d'aquesta.

— L'acumulació de les accions de reclamació de rendes vençudes i no pagades, quan es tracti d'un judici de desnonament d'una finca per manca de pagament o per expiració legal o contractual del termini, amb independència de la quantia que es reclami.

— Les accions exercitades contra el fiador o avalista solidari, amb el requeriment previ de pagament.

— Totes les accions que una part tingui contra diferents subjectes o que tinguin diversos subjectes contra una part, sempre que es compleixin els requisits que estableixen els articles 72 i 73.1 LEC.

Aquest és el règim legal de l'acumulació d'accions previst amb caràcter general en els judicis ordinaris i, en concret, en el judici verbal ordinari. Per tant, si únicament tinguéssim en compte la regulació de l'acumulació d'accions que preveu la LEC, ja podríem entreveure que aquest «exercici simultani» de les accions de nul·litat, separació i divorci amb l'acció de divisió de la cosa comuna en el procediment matrimonial constitueix una innovació processal de la norma processal catalana. Però, com veurem tot seguit, aquesta conclusió admet matisacions significatives.

10. Pel que fa als altres judicis verbals, únicament s'admetrà la reconvençió quan es notifiqui a la part actora almenys cinc dies abans de la vista.

1.3. TRACTAMENT PROCESSAL DE LA PRETENSÍO DE DIVISIÓ DE LA COSA COMUNA EN EL JUDICI MATRIMONIAL REGULAT EN LA LLEI D'ENJUDICIAMENT CIVIL

Els judicis matrimonials són judicis especials (llibre IV de la Llei d'enjudiciament civil). La mateixa norma processal de l'Estat, tal com es recull en l'article 753 LEC, estableix que s'han de substanciar pels tràmits del judici verbal llevat que es prevegi una altra cosa. Això ha fet que, tot i que el judici verbal hagi estat pres com el procediment de referència, la gran quantitat de pretensions que es deriven d'un judici matrimonial, la seva diversitat i la seva complexitat, han provocat que el legislador estatal l'hagi anat modificant de mica en mica fins a convertir-lo en un judici especial que té més similituds amb el judici ordinari que no pas amb el judici verbal. És en aquest sentit que caldria destacar tres aspectes processals que, segons el meu parer, justificarien una conclusió que potser podria fer pensar al legislador si no seria més adequat prendre com a referent del judici matrimonial el judici ordinari en substitució del judici verbal.

En primer lloc, com a especialitat que caracteritza els judicis especials sobre l'estat civil de les persones (on trobem també els judicis matrimonials), es preveu una fase d'al·legacions més pròpia del judici ordinari que del judici verbal. A més, pel que fa a la demanda, tot i que haurà de ser «succinta» (tal com prescriu per al judici verbal ordinari l'art. 437 LEC, al qual remet l'art. 770 LEC), jo no m'atreveria a qualificar-la amb aquest adjectiu, si tenim present el contingut mínim en relació amb les pretensions que s'han d'al·legar,¹¹ a diferència del que succeeix en el judici verbal ordinari.

En segon lloc, en els judicis especials sobre l'estat civil de les persones, l'article 753 LEC, a diferència del que preveu el judici verbal ordinari, estableix una contestació escrita i un termini per a realitzar-la de vint dies, de conformitat amb el que preveu l'article 405 LEC per al judici ordinari. I, finalment, dins d'aquesta contestació escrita es dona la possibilitat al demandat de reconvenir tal com preveu l'article 770.2 LEC. Aquesta reconvenió, que implica una acumulació objectiva d'accions, queda limitada a les següents pretensions:

— Quan es basi en alguna de les causes de nul·litat. És a dir, quan, fruit d'una demanda de separació o divorci, el cònjuge demandat pretengui que es declari la nul·litat del matrimoni.

11. En aquest sentit, Pérez Daudí exposa quines són les pretensions del procés matrimonial, i quin hauria d'ésser el contingut mínim d'una demanda de nul·litat, separació o divorci, i arriba a la conclusió que la diversitat de pretensions i la seva diferent naturalesa justifiquen que la forma hagi de ser la que es preveu per al judici ordinari. Vegeu Vicente PÉREZ DAUDÍ, «Los procesos matrimoniales», a Vicente PÉREZ DAUDÍ (coord.), *El proceso de familia en el Código civil de Cataluña*, Barcelona, Atelier, 2011, p. 135-155.

— Quan, fruit d'una demanda de separació o nul·litat, el cònjuge demandat pretengui el divorci.

— Quan, fruit d'una demanda de nul·litat, el cònjuge demandat pretengui la separació.

— I, finalment, quan el cònjuge demandat pretengui l'adopció de mesures definitives que no hagin estat sol·licitades en la demanda i sobre les quals el tribunal no s'hagi de pronunciar d'ofici.

Aquest últim supòsit, introduït per la Llei 15/2005, de 8 de juliol,¹² implica que el demandat pot acumular totes les pretensions que el legislador català ha regulat com a mesures definitives de caràcter dispositiu.¹³ En aquest sentit, el jutge s'haurà de pronunciar si no hi ha acord entre les parts i així ho sol·licita algun dels cònjuges. Les pretensions de caràcter dispositiu que es poden acumular s'estableixen en l'article 233-4.2 CCCat, on, entre d'altres, trobem les següents: l'ús de l'habitatge familiar i el seu parament, la prestació compensatòria, la compensació econòmica per raó de treball, la liquidació del règim econòmic matrimonial i la divisió dels béns comuns o en comunitat ordinària indivisa.

Doncs bé, pel que fa a l'acumulació d'accions, entenem que el mateix legislador estatal permet l'exercici simultani en el mateix procediment matrimonial de la pretensió de divisió dels béns que els cònjuges tinguin en proindivisió, tal com es desprèn de l'article 770.2d LEC, en consonància amb el que disposa l'article 233.4 CCCat, que regula les mesures definitives acordades per l'autoritat judicial. És a dir, en els judicis matrimonials contenciosos, la tramitació dels quals recull l'article 770 LEC, el legislador estatal, fent ús de la determinació *ex lege* de l'article 73.2 LEC, estableix la possibilitat d'acumular objectivament, a través de la reconvenició que es proposarà en l'escrit de contestació:¹⁴ «[...] mesures definitives que no hagin estat sol·licitades en la demanda i sobre les quals el tribunal no s'hagi de pronunciar d'ofici». I, en aquest sentit, l'article 233.4 CCCat reconeix la divisió dels béns comuns o en comunitat ordinària indivisa com a mesura definitiva que pot acordar el jutge en la sentència si ho ha demanat algun dels cònjuges.

12. Ens referim a la Llei 15/2005, de 8 de juliol, que modificà el Codi civil i la Llei d'enjudiciament civil en matèria de separació i divorci.

13. No obstant aquesta reforma, la doctrina ja entenia que el demandat podia sol·licitar les mesures definitives no demanades pel cònjuge demandant en la reconvenició. Respecte a aquesta qüestió, vegeu Antonio Javier PÉREZ MARTÍN, «Comentario artículo 770», a *Comentarios a la nueva Ley de enjuiciamiento civil*, t. IV, Valladolid, Lex Nova, 2000, p. 4092.

14. L'article 233-4.2 CCCat estableix: «Si algun dels cònjuges ho sol·licita, l'autoritat judicial ha d'adoptar les mesures pertinents respecte a l'ús de l'habitatge familiar i el seu parament, la prestació compensatòria, la compensació econòmica per raó del treball si el règim econòmic és el de separació de béns, la liquidació del règim econòmic matrimonial i la divisió dels béns comuns o en comunitat ordinària indivisa».

1.3.1. *Legitimació per a demanar la divisió*

Pel que fa a la legitimació activa per a demanar la divisió de la cosa comuna i com no podria ser d'altra manera (perquè el jutge no la pot decidir d'ofici), segons l'article 233-4.2 CCCat, com que es tracta d'una pretensió disponible, qualsevol dels cònjuges (que sigui cotitular del bé en comú) pot demanar la dissolució judicial de la comunitat ordinària simultàniament a l'extinció del vincle matrimonial. Per tant, atès que s'han de donar dues condicions (la de cònjuge i la de cotitular), no es pot tramitar pel judici matrimonial una pretensió de divisió exercitada un cop extingit el vincle matrimonial (ja que en aquest cas s'haurà de tramitar pel judici ordinari), ni tampoc la dissolució d'una comunitat en la qual, a més dels cònjuges, figurin tercers (per exemple, fills o altres parents).

1.3.2. *Moment processal per a demanar la divisió*

Amb caràcter general, cadascun dels cònjuges pot fer valdre la pretensió de divisió en l'acte d'al·legació que li sigui propi. El cònjuge demandant, en l'escrit de demanda (art. 770.1 LEC), mentre que el demandat, en l'escrit de contestació a través de la reconvençió (art. 770.2d LEC).¹⁵

No obstant això i d'acord amb el que preveu l'article 775 LEC, entenc que la pretensió de divisió també pot fer-se valdre en el procediment de modificació de les mesures definitives. Pel que fa a les mesures provisionals, hi ha la possibilitat de demanar que el jutge determini el règim d'administració i tinença dels béns en comunitat ordinària indivisa i dels que especialment estiguin afectes a les despeses familiars (art. 233-1g CCCat).

1.3.3. *La prova de l'existència de la comunitat ordinària*

La part que pretengui la divisió de la cosa comuna ha de provar en primer lloc l'existència del bé i en segon lloc la comunitat ordinària constituïda entre ambdós cònjuges, sens perjudici que pugui al·legar la presumpció legal de cotitularitat respecte dels béns de valor ordinari i d'ús familiar recollida en l'article 232-3.2 CCCat, i també la presumpció de cotitularitat que estableix l'article 232-4 CCCat respecte dels béns dels quals no consti la titularitat o de titularitat dubtosa.

15. Podeu veure, respecte a aquesta qüestió, la Sentència de l'Audiència Provincial (SAP) de Barcelona 858/2009, de 21 de desembre, Secció Dotzena, ponent: Joaquim Bayo (*Revista Jurídica de Catalunya*, 2010, «Jurisprudència», vol. II, p. 312-313).

Aquestes presumpcions legals (*iuris tantum*) exigeixen que l'altra part aporti una prova en sentit contrari que permeti desvirtuar-les. Cal dir, però, que no exclouen la càrrega de la prova del cònjuge que vol dividir un determinat bé, que en tot cas ha de provar el fet base, és a dir, l'existència del bé i la titularitat almenys d'una de les parts. Quan l'altra part aporti una prova en sentit contrari que acrediti la manca de cotitularitat (perquè el bé pertany en exclusiva a uns dels cònjuges o perquè el titular real és un tercer), aleshores el jutge no podrà pronunciar-se sobre la dissolució d'una comunitat controvertida, sens perjudici que les parts iniciïn el judici ordinari per a discutir-ne la titularitat o les quotes.¹⁶

1.3.4. *Oposició a la divisió*

Si el cònjuge demandant formula la pretensió de divisió en l'escrit de demanda, l'altra part podrà oposar-s'hi en l'escrit de contestació, sense necessitat de reconvenir. En canvi, si es planteja en l'escrit de contestació, a través de la reconvenió, l'altre cònjuge (el demandant) podrà oposar-s'hi a través de l'escrit de contestació a la reconvenió, però en aquest últim cas disposarà d'un termini de deu dies per a fer-ho (art. 770.2 LEC).

Quan aquesta oposició, directament o indirecta, expressi una pretensió reivindicatòria o negatòria respecte de la titularitat, aleshores el jutge no podrà pronunciar-se sobre la divisió, perquè mancarà el pressupòsit de l'existència certa d'una comunitat ordinària, i caldrà anar a un judici ordinari que permeti discutir aquestes qüestions dominicals.

1.3.5. *La resolució sobre la divisió de la cosa comuna acumulada en el judici matrimonial. Efectes del pronunciament judicial*

Si algun dels cònjuges ho demana, el jutge s'ha de pronunciar sobre la divisió de la cosa comuna en la sentència que resolgui sobre les mesures definitives. Quan la sentència sigui ferma, el cònjuge que ho vulgui pot demanar la liquidació, sempre que ambdós cònjuges no s'hagin posat prèviament d'acord respecte del procediment de divisió i s'hagi sol·licitat l'inventari per a relacionar els béns i taxar-ne el valor.

16. Vegeu la SAP de Barcelona 526/2010, de 28 d'octubre, Secció Dotzena, ponent: M. José Pérez Tormo (RJC, 2011, «Jurisprudència», I, p. 298-299).

1.3.6. *Acumulació de la divisió de la cosa comuna en els procediments relatius a la ruptura d'una parella estable*

Una de les novetats que recull el llibre segon del Codi civil és que determina que els procediments relatius a la ruptura d'una parella estable s'han de tramitar a través dels judicis matrimonials que recull la Llei d'enjudiciament civil.¹⁷ Aquesta previsió es troba en la disposició addicional cinquena de la Llei 25/2010, de 29 de juliol, que en l'apartat segon estableix també la possibilitat que qualsevol membre de la parella pugui acumular l'acció de divisió de la cosa comuna.

1.3.7. *Darreres consideracions sobre l'acumulació de la divisió de la cosa comuna*

Una vegada examinat el tractament processal de l'acumulació d'accions en general i específicament la seva incidència en els judicis matrimonials, i tenint en compte que ens trobem davant d'un procés especial, hem de concloure que avui dia l'acumulació de la pretensió de divisió de la cosa comuna ja no representa una innovació processal respecte a la norma estatal, atès que es tracta d'una pretensió perfectament acumulable a la principal, tal com preveu l'article 770.2d LEC.

En tot cas, es tracta d'una particularitat substantiva continguda en el Codi civil català (dins del règim de separació de béns), de manera que el legislador autonòmic, fent-se ressò de la necessitat de proporcionar una tutela judicial efectiva als cònjuges catalans que tenen béns en comú (o en comunitat ordinària indivisa), articula la divisió d'aquests béns com una mesura definitiva que poden sol·licitar al jutge quan no s'han posat d'acord abans d'iniciar el judici matrimonial.

1.4. CONTINGUT DE L'ACCIÓ DE DIVISIÓ DELS BÉNS DELS CÒNJUGES EN COMUNITAT ORDINÀRIA INDIVISA

El llibre cinquè del Codi civil de Catalunya estableix que hi ha comunitat quan dues o més persones comparteixen de manera conjunta i concurrent la titularitat de la propietat o d'un altre dret real sobre un mateix bé o un mateix patri-

17. Vegeu un estudi en profunditat d'aquesta qüestió a Lluís CABALLOL ANGELATS, «Dimensió processal de la ruptura de les unions estables de parella», *Revista Catalana de Dret Privat* (Societat Catalana d'Estudis Jurídics), vol. 3 (2004), p. 67-92, i també Carlos VILLAGRASA ALCAIDE, «Las parejas estables», a Vicente PÉREZ DAUDÍ (coord.), *El proceso de familia*, p. 119-132.

moni (art. 551-1.1 CCCat). A més a més, estableix la presumpció legal que es tracta d'una comunitat ordinària indivisa si no es prova una altra cosa.

Com no podria ser d'altra manera, una de les causes generals de dissolució de qualsevol comunitat ordinària és la sol·licitud de divisió de la cosa o del patrimoni comú (art. 552-9a CCCat), i es reconeix la legitimació per a demanar-la a qualsevol cotitular (art. 552-10.1 CCCat). No obstant això, cal dir que aquest darrer precepte permet que els cotitulars pactin la indivisió per un període que no pot superar els deu anys, i que el Codi civil català preveu la possibilitat d'establir la indivisió obligatòria si algun dels cotitulars és menor d'edat, o bé si és incapaç i la divisió el pot perjudicar. En aquests casos, és el jutge qui pot declarar la indivisió per un període que no pot superar els cinc anys.

Un dels aspectes que sovint planteja controvèrsies en el judici matrimonial prové del fet que el Codi civil català no regula (i la norma estatal tampoc) com s'han d'articular processalment dues de les pretensions que per regla general recauen sobre l'habitatge o el domicili conjugal: *a*) d'una banda, l'atribució de l'ús exclusiu a un dels cònjuges (per raó de la custòdia dels fills comuns); *b*) de l'altra, l'adjudicació de la titularitat dels béns comuns, com a conseqüència de la dissolució de la comunitat.

En aquest sentit, entenc que, si bé es tracta de pretensions que tenen un fonament jurídic i una regulació processal diferenciada, es condicionen ineludiblement l'una a l'altra i, alhora, poden arribar a condicionar també altres pretensions liquidadores que s'han de resoldre en el judici matrimonial. Dit d'una altra manera, el desdoblament del dret d'ús i de la titularitat dominical fa possible que l'atribució de l'ús a un dels cònjuges limiti l'exercici del dret de propietat de l'altre cònjuge si és que, com a conseqüència de la divisió de la cosa comuna, s'adjudica al primer la titularitat de l'habitatge familiar. Naturalment, els cònjuges poden acordar i pactar en el conveni la manera de resoldre aquesta situació, però la problemàtica es planteja quan no hi ha acord entre ambdues parts i és el jutge el que ha de resoldre aquestes dues pretensions sovint contradictòries.¹⁸ En aquest cas, cal tenir present que el Codi civil català preveu la satisfacció en espècie de les prestacions de contingut econòmic, com són el dret d'aliments pels fills i la prestació compensatòria

18. De fet, aquest és el cas que genera la qüestió d'inconstitucionalitat de l'article 43.1 CF i que resol la STC 21/2012, de 16 de febrer. En aquest cas, el jutge de Primera Instància i Instrucció número 1 d'Arenys de Mar ha de resoldre un judici de divorci contenciós en el qual el marit demana la dissolució del vincle, el cessament de l'atribució a la dona de l'ús de l'habitatge familiar i la divisió de la cosa comuna, amb el cessament de la indivisió sobre l'habitatge. En la contestació a la demanda, la dona manifesta la seva conformitat amb la dissolució del vincle, sol·licita el manteniment de l'atribució de l'ús de l'habitatge familiar i no s'oposa a la divisió de la cosa comuna sempre que es mantingui l'atribució de l'ús de l'habitatge familiar.

que pugui correspondre al cònjuge. Per tant, tal com recull l'article 233-20.7 CC-Cat, l'atribució de l'ús dissociat de la titularitat pot arribar a tenir aquesta consideració.

L'atribució judicial de l'habitatge s'ha de fer preferentment al cònjuge a qui correspongui la guarda dels fills comuns mentre aquesta duri, o al cònjuge més necessitat en els casos que preveuen els apartats 3 i 4 de l'article 233-20 CCCat. No obstant això, l'article 233-25 CCCat estableix que, mentre no es perjudiqui el dret d'ús, el propietari o titular dels drets reals sobre l'habitatge familiar pot disposar-ne sense el consentiment del cònjuge usuari i sense autorització judicial. Per tant, tot i que sembla que preval aquest dret d'ús¹⁹ (que la llei preveu que sigui temporal), pot succeir que determinats actes dispositius del cònjuge (o d'un tercer al qual s'hagi adjudicat l'habitatge fruit d'un procediment de divisió) manllevin aquest ús. És per això que entenc que el legislador hauria pogut incorporar la possibilitat de determinar la indivisibilitat de l'habitatge familiar quan aquest s'atribueix al cònjuge que té la guarda dels fills comuns i la divisió pugui perjudicar aquests fills.²⁰

1.5. LES REGLES PER A PROCEDIR A LA DIVISIÓ DE LA COSA COMUNA

Les regles que preveu l'article 552-11 CCCat són les que haurà de tenir en compte el secretari judicial a l'hora de procedir a la divisió efectiva del bé en comú. La regla general és que si el bé és divisible i la seva divisió no el desmereix, s'ha de dividir materialment i s'ha de distribuir en funció de les quotes del bé que tingui cada cònjuge.²¹ D'altra banda, l'article 552-11.6 CCCat preveu la possibilitat de dividir tots els béns que els cònjuges tinguin en proindivisió o una part d'aquests com una totalitat, de manera que, tal com preveu també l'article 232.12 CCCat, el secretari judicial, per remissió al que estableix l'article 643.1 LEC, pot formar lots i, d'acord amb les regles mencionades, adjudicar-los entre els cònjuges.

Ara bé, el problema es planteja quan el bé és indivisible o la seva divisió pot fer-lo desmerèixer notablement. En aquest cas, la norma estableix en primer lloc l'adjudicació del bé a un dels cònjuges i en segon lloc i si cap dels cònjuges hi té interès, la venda a un tercer i el repartiment del preu entre els cotitulars.

19. En aquest sentit, cal destacar les sentències del Tribunal Suprem de 23 de novembre de 1990, 14 de juliol de 1994 i 18 d'octubre de 1994.

20. En sentit contrari, vegeu la SAP de Barcelona 68/2010, d'11 de febrer, Secció Dotzena, ponent: Agustín Vigo (RJC, 2010, «Jurisprudència», IV, p. 270-272).

21. Per exemple, el saldo que figuri en un compte corrent de titularitat conjunta.

1.5.1. *L'adjudicació del bé a un dels cònjuges*

Amb caràcter general, tant si el bé és divisible com si no ho és, el cònjuge cotitular de les quatre cinquenes parts de les quotes o més pot exigir que se li adjudiqui la totalitat del bé. En aquest cas, haurà d'indemnitzar l'altre cònjuge pagant-li en metàl·lic el valor de la seva participació, que haurà determinat el pèrit (art. 552-11.4 CCCat).

Fora d'aquest cas, quan el bé sigui indivisible o la seva divisió pugui desmerèixer de forma substancial el seu valor, el primer criteri que ha de tenir en compte el secretari judicial per a adjudicar el bé és l'interès en l'adjudicació que demostrï qualsevol dels cònjuges amb independència de la seva participació, de manera que el cònjuge adjudicatari haurà de pagar a l'altre el valor pericial de la participació.

Quan tots dos cònjuges expressin el seu interès a adjudicar-se el bé, si tenen participacions diferents el secretari l'adjudicarà a qui tingui la participació més gran, el qual haurà de pagar a l'altre cònjuge el valor de la seva participació. En cas que la participació sigui la mateixa, la norma disposa que ha de decidir la sort. No obstant això, quan es tracti de l'habitatge familiar i sobretot quan l'ús sigui atribuït a un dels cònjuges perquè és a qui s'encarrega la guarda dels fills, entenc que aquest interès s'ha de valorar i ha de prevaldre per sobre de l'interès estrictament patrimonial.

1.5.2. *La venda a un tercer*

Finalment, si cap dels dos cònjuges cotitulars té interès a adjudicar-se el bé, el secretari judicial ha de procedir a la seva venda a un tercer i ha de distribuir-ne el preu obtingut segons les quotes de cada cònjuge (art. 552-11.5 *in fine* CCCat).

En aquest sentit, cal dir que el Codi civil de Catalunya no recull la subhasta judicial, situació que cal evitar (malgrat que és el sistema liquidador residual) perquè, per la seva operativa, pot fer que el bé s'acabi adjudicant a un dels cònjuges o a un tercer per un preu molt inferior al valor pericial, en detriment de la quota d'un dels cònjuges o fins i tot de tots dos. En canvi, sí que caldria explorar altres possibilitats liquidadores que ofereix la LEC i que haurien de prevaldre, com ara: el conveni de realització del bé i la realització per una persona o entitat especialitzada.²²

El conveni de realització del bé pot proposar-lo qualsevol dels cònjuges, i el

22. Aquesta és la via que apunta la STC 21/2011, de 21 de novembre (*Boletín Oficial del Estado* [BOE], núm. 306 [21 desembre 2011]). Vegeu àmpliament Elisabeth CERRATO GURI, *La ejecución civil privada: realización por persona o entidad especializada. Estudio del artículo 641*, Barcelona, J. M. Bosch, 2008.

secretari judicial els ha de convocar ambdós a una compareixença amb la finalitat d'acordar la manera més eficaç de practicar la liquidació. La segona possibilitat, que recullen els articles 641 i 642 LEC, significa encarregar a una persona o una entitat especialitzada les gestions per a aconseguir la venda del bé al millor preu possible. En aquest sentit, penso que aquesta és la institució liquidadora que més s'ajusta al que pretén la norma catalana quan els cònjuges no es posen d'acord i no és possible ni la divisió material del bé ni l'adjudicació a un dels cònjuges.

1.6. EL PROCEDIMENT PER A LA LIQUIDACIÓ DEL RÈGIM ECONÒMIC MATRIMONIAL I PER A LA DIVISIÓ DE LA COSA COMUNA

En la disposició addicional tercera de la Llei 25/2010, de 29 de juliol, s'estableix la regla següent:

2. Per a determinar el crèdit de participació o per a liquidar els règims econòmics matrimonials de comunitat, s'ha de seguir el procediment que estableixen els articles 806 a 811 de la Llei de l'Estat 1/2000, del 7 de gener, d'enjudiciament civil. També s'ha d'aplicar aquest procediment per a dividir els béns en comunitat ordinària indivisa en el supòsit a què fa referència l'article 232-12.2.

Per tant, és evident que en el Codi civil de Catalunya s'ha produït un canvi important pel que fa al procediment que s'ha de seguir per a dividir la cosa comuna un cop dictada la sentència de nul·litat, separació o divorci, ja que l'article 43 CF establiria que s'havia de fer en la fase d'execució forçosa de la sentència, mentre que ara hi ha una remissió legal directa als procediments per a la liquidació del règim econòmic matrimonial,²³ la qual cosa, almenys a nivell normatiu, sembla

23. La remissió es fa als articles 806-810 LEC, que regulen el procediment per a la liquidació dels règims econòmics matrimonials quan hi ha una massa comuna de béns, i també a l'article 811 LEC, que regula el procediment de liquidació del règim de participació. Respecte a aquesta qüestió, vegeu àmpliament Vicente GUILARTE GUTIÉRREZ, «Comentarios a los artículos 806 al 810», a Antonio María LORCA NAVARRETE (dir.) i Vicente GUILARTE GUTIÉRREZ (coord.), *Comentarios a la nueva Ley*, p. 4364-4426; Pascual ORTUÑO MUÑOZ, «Del procedimiento para la liquidación del régimen económico matrimonial», a Miguel Ángel FERNÁNDEZ BALLESTEROS, José M. RIFA SOLER i José Francisco VALLS GOMBAU (coord.), *Comentarios a la nueva Ley de enjuiciamiento civil*, t. III, Barcelona, Iurgium, 2000, p. 3765-3795; i també Mónica GALDANA PÉREZ MORALES, *Aspectos procesales de la liquidación del régimen económico matrimonial*, Cizur Menor, Aranzadi, 2005. Pel que fa a la liquidació del règim de separació, vegeu José Antonio GARCÍA GONZÁLEZ, *La liquidación del régimen económico de separación de bienes*, p. 74-138; i, finalment, pel que fa a la divisió de comunitats entre cònjuges, vegeu Judith SOLÉ RESINA, «Régimen de la división», a Esteve BOSCH CAPDEVILA, Pere del POZO CARRASCOSA, M. del Carmen GETE-ALONSO Y CALERA i Judith SOLÉ RESINA, *La división de las situaciones de comunidad*, Barcelona, Atelier (en premsa).

que ha resolt el dilema doctrinal sobre si aquest judici especial per a la liquidació del règim de separació, i en concret per a dur a terme la divisió dels béns que els cònjuges tinguessin en comú, era o no l'adequat.²⁴

Amb caràcter general, l'article 806 LEC estableix que aquest procediment²⁵ s'ha d'aplicar per a la liquidació de qualsevol règim econòmic matrimonial en el qual existeixi una massa comuna de béns i drets entre els cònjuges, i sempre que no hi hagi hagut acord entre ells. D'aquesta manera, el legislador estatal estableix una norma d'atribució de competència funcional, ja que la divisió del mencionat bé correspondrà al jutge de primera instància o de família²⁶ que conegui o hagi conegut del judici matrimonial i hagi declarat la dissolució de la comunitat ordinària que van constituir els cònjuges en adquirir un bé en comú.

En realitat, podríem dir que es tracta d'un procediment amb dues fases diferenciades: la primera és la de formació de l'inventari de béns comuns, que es configura com un incident del procés matrimonial; i la segona fase és la de liquidació i adjudicació del ple domini sobre els elements resultants del repartiment, que es pot iniciar a instància d'un dels cònjuges un cop la sentència matrimonial que declara la divisió del bé esdevé ferma.

1.6.1. *La sol·licitud d'inventari*

Tot i que l'article 808 LEC estableix que aquesta sol·licitud d'inventari s'ha de fer un cop admesa la demanda del judici de nul·litat, separació o divorci, entenc que es pot incorporar des del mateix inici del judici matrimonial, tal com preveu la disposició addicional tercera de la Llei 25/2010, de 29 de juliol, segons la qual:

1. Per a determinar, en el procediment matrimonial, la compensació per raó de treball, i també la titularitat dels béns, si cal per a establir la procedència i la quantia de la compensació, s'han d'aplicar les regles següents:

a) La demanda o, si s'escau, la reconvençió s'ha d'acompanyar amb una proposta d'inventari que inclogui els béns propis i els de l'altre cònjuge, amb la indicació de llur valor, i l'import de les obligacions, i també amb la documentació de rellevància patrimonial que hom tingui. A petició de la part reconvinent, l'autoritat judicial pot

24. Molt extensament respecte a aquesta qüestió ho exposa Sergio NASARRE AZNAR, «La divisió dels béns en proindivisió», p. 145-148.

25. Aquest procediment ha estat modificat per la Llei 13/2009, de 3 de novembre, de reforma de la legislació processal per a la implantació de la nova oficina judicial.

26. Cal tenir present la possibilitat d'establir jutjats de primera instància especialitzats en judicis de família que ofereix la Llei orgànica del poder judicial en l'article 89.

ampliar motivadament el termini de contestació a la demanda en deu dies improrrogables, perquè la part reconvinent pugui preparar la proposta d'inventari.

És a dir, segons el meu parer, res no impedeix que en el mateix escrit de demanda (o en la reconvenió, si n'hi ha) el cònjuge que pretén la divisió de la cosa comuna demani l'acumulació del procés de liquidació del règim econòmic matrimonial i aporti una única proposta d'inventari per a determinar el patrimoni i les titularitats de cada cònjuge, i també per a fer valdre, si ho sol·licita expressament, tant la pretensió de pensió compensatòria per raó del treball com la divisió dels béns que els cònjuges tinguin en proindivisió. Naturalment, quan el demandant demani l'acumulació, l'estimació d'aquesta acumulació queda subjecta a l'admissió de la pròpia demanda de nul·litat, separació o divorci. Quan és el cònjuge demanat qui sol·licita l'acumulació en la reconvenió, pot demanar una ampliació del termini per a contestar de deu dies, ampliació que no admet pròrroga.²⁷

1.6.2. *La formació de l'inventari*

Encara que la doctrina sol considerar que es tracta d'un incident processal,²⁸ crec que la formació de l'inventari en el procediment de liquidació del règim econòmic matrimonial s'ajusta més al concepte de *peça separada del procediment principal*. És a dir, si prenem com a referència el judici concursal (que s'articula mitjançant diferents seccions on es decideixen qüestions diferenciades que seran resoltes en la sentència), la formació de l'inventari, ja sigui per a determinar la situació econòmica de cadascun dels cònjuges (a l'efecte de fixar les pensions), ja sigui per a liquidar les comunitats de béns que s'hagin constituït, s'ha de tramitar simultàniament al judici matrimonial. D'aquesta activitat processal, se n'encarrega el secretari judicial, el qual ha de convocar els cònjuges a una compareixença per tal de procedir a la formació de l'inventari. La LEC preveu l'efecte de la *ficta confessio* per al cònjuge que no compareix sense justificació, en el sentit que se'l té per conforme amb la proposta d'inventari aportada per l'altre cònjuge. Si els cònjuges es posen d'acord, el secretari ho ha de consignar i finalitza l'acte. Si, en canvi, no hi ha acord sobre la inclusió o exclusió d'algun bé, aleshores s'ha de citar les parts a una vista i s'han de seguir els tràmits pel judici verbal. Contra la

27. Sembla que ha de ser el secretari judicial el qui ha d'atorgar per decret l'ampliació d'aquest termini, per remissió a l'article 134.2 LEC.

28. MÓNICA GALDANA PÉREZ MORALES, *Aspectos procesales de la liquidación del régimen*, p. 61, entén que la formació de l'inventari té natura cautelar.

sentència que dicti el jutge sobre la formació de l'inventari es pot recórrer en apel·lació.²⁹

1.6.3. *La liquidació de la comunitat i l'adjudicació dels béns*

Tal com recull l'article 810 LEC, una vegada finalitzat l'inventari, és a dir, fixat el valor del bé i determinades les quotes que corresponen a cada cònjuge, i un cop la sentència que declari la divisió del bé esdevingui ferma, qualsevol dels cònjuges pot demanar que es procedeixi a la divisió efectiva dels béns concrets esmentats³⁰ en la sentència que fixa les mesures definitives.

Aquesta fase s'inicia amb la sol·licitud d'un dels cònjuges i la doctrina es pregunta sobre la seva naturalesa. Entenc que es tracta d'una fase executiva, perquè no hi ha dubte que la sentència que declara la divisió és un títol executiu, que hi ha una part que demana al tribunal el compliment d'una obligació i que el tribunal realitza una activitat substitutiva; l'únic element distintiu és que es realitza a través d'un procediment especial.

La sol·licitud de liquidació de la comunitat s'ha d'acompanyar de la proposta de liquidació, que ha de seguir les previsions de l'article 232-12.2 CCCat. És a dir, si hi ha diversos béns, es poden considerar en conjunt a fi de formar lots i adjudicar-los a l'un i l'altre cònjuges i establir compensacions per a anivellar la situació patrimonial de cadascun d'ells.

Una vegada admesa la sol·licitud de liquidació, que considero que ha de tenir la forma de demanda executiva, el secretari judicial ha de citar els cònjuges a una compareixença amb l'objectiu d'aconseguir un acord i, si això no és possible, designar un comptador, i si escau pèrits, per a la realització de les operacions divisòries. La LEC preveu novament l'efecte de la *ficta confessio* respecte del cònjuge que no compareix sense justificació, en el sentit que se'l té per conforme amb la proposta de liquidació aportada per l'altre cònjuge. Si, en canvi, compareixen ambdós cònjuges i arriben a un acord, el secretari judicial ho ha de consignar en

29. Sobre la sentència, el recurs d'apel·lació i la possibilitat d'interposar un recurs de cassació i d'infracció processal, vegeu José Antonio GARCÍA GONZÁLEZ, *La liquidació del règim econòmic de separació*, p. 116. No obstant això, cal tenir present ara la nova regulació del recurs de cassació en matèria de dret civil a Catalunya realitzada per la Llei 4/2012, de 5 de març (*Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* [DOGC], núm. 6083 [8 març 2012]).

30. És important destacar que no es pot dividir cap bé o dret, dins del règim de separació, si prèviament no s'ha acordat la divisió o no l'ha sol·licitat un dels cònjuges. Ens cal, doncs, la declaració de divisió per a poder procedir a repartir, adjudicar o vendre el bé i repartir-ne el preu entre els cònjuges.

l'acta i ha de donar l'acte per conclòs, i després ha de procedir a l'entrega de les coses i l'adjudicació dels béns segons el que s'hagi acordat.

Si no s'aconsegueix l'acord, el secretari judicial, mitjançant una diligència, ha de nomenar un comptador, i si escau un pèrit, i ha de seguir el procediment pels tràmits de la divisió d'herència; és a dir, per la regulació establerta en els articles 785 LEC i següents. De tota manera, si les parts es posen d'acord sobre el nomenament del comptador o del pèrit, el secretari ho ha de fer constar així.

Una vegada escollits el comptador i el pèrit i un cop aquests han acceptat l'encàrrec, el secretari ha de posar a la seva disposició tota la documentació per a practicar l'inventari, si no s'hagués fet, i l'avaluació i la divisió del bé.

El comptador ha de realitzar les activitats divisòries conforme al que preveu l'article 552-11 CCCat, és a dir, divisió material, adjudicació o venda a un tercer, i a més pot portar a terme aquestes tasques divisòries considerant com una sola divisió la totalitat dels béns que estiguin en comunitat ordinària indivisa o només una part d'aquests béns, quan així ho hagi sol·licitat el cònjuge en la demanda.

En el termini de dos mesos el comptador ha de presentar per escrit les operacions divisòries, que han de consistir en una relació dels béns en comunitat ordinària indivisa i dels quals prèviament ha d'haver estat sol·licitada la divisió,³¹ l'avaluació dels béns, la formació de lots i l'adjudicació d'aquests a cadascun dels cònjuges tal com preveu l'article 786 LEC.

El secretari judicial, tal com estableix l'article 787 LEC, ha de donar trasllat de l'escrit del comptador on figuren les operacions divisòries efectuades, i les parts tenen un termini de deu dies per a oposar-s'hi; si no s'hi oposen o manifesten la seva conformitat amb aquestes, el secretari judicial les ha d'aprovar per decret. Una vegada aprovada la divisió, el secretari ha de procedir a entregar a cada cònjuge els béns que se li hagin adjudicat i els títols de propietat que n'acreditin el domini. El secretari també ha de donar testimoni de les adjudicacions al cònjuge que ho sol·liciti, segons el que recull l'article 788 LEC.

No obstant això, la LEC preveu que, en el supòsit que algun dels cònjuges s'oposi a les operacions divisòries efectuades pel comptador, la divisió s'ha de tramitar pel judici verbal. Sorpren que el mateix legislador manifesti expressament que la sentència no tindrà efectes de cosa jutjada³² i que els interessats podran fer valdre els seus interessos en el judici ordinari que correspongui.

31. Cal recordar que, sense un acord previ dels cònjuges o sense un pronunciament de divisió de la cosa comuna, no es pot procedir a la divisió de la cosa comuna. Vegeu la SAP de Barcelona 110/2010, de 23 de febrer, Secció Dotzena, ponent: Joaquín Bayo (RJC, 2010, «Jurisprudència», IV, p. 270-272).

32. Vegeu-ne una crítica a Mónica GALDANA PÉREZ MORALES, *Aspectos procesales de la liquidación del régimen*, p. 149-151.

2. COMENTARI DE LA SENTÈNCIA DEL TRIBUNAL CONSTITUCIONAL 21/2102, DE 16 DE FEBRER

2.1. INTRODUCCIÓ

El dia 16 de febrer de 2012 el Ple del Tribunal Constitucional va dictar una sentència³³ per la qual, en resoldre una qüestió d'inconstitucionalitat, declarava inconstitucional i nul l'article 43.1 del Codi de família, tal com estava regulat per la Llei 9/1998, de 15 de juliol, perquè va considerar que vulnerava l'article 149.1.6 de la Constitució espanyola (CE).

Aquest precepte va ser expressament derogat per la disposició derogatòria de la Llei 25/2010, de 29 de juliol, del llibre segon del Codi civil de Catalunya, però, tal com ja hem explicat en l'apartat anterior, el seu contingut es recull en el nou article 232-12 CCCat. És per això que considerem que cal una anàlisi en profunditat d'aquest pronunciament i de la seva possible incidència en l'aplicació de l'actual i vigent Llei 25/2010, de 29 de juliol, ja que, a banda del cas concret que va motivar la declaració d'inconstitucionalitat, el que ens interessa és valorar si les reflexions del Tribunal Constitucional podrien ser reproduïdes en els judicis matrimonials en els quals alguna de les parts demana que s'apliqui l'article 232-12 CCCat.

Abans que res, convé veure la fórmula competencial³⁴ que, segons el parer del Tribunal Constitucional, ha invalidat l'article 43.1 CF. I, en aquest sentit, la norma vulnerada és l'article 149.1.6 CE, que diu: «l'Estat té competència exclusiva sobre les següents matèries: [...] Legislació processal, sens perjudici de les especialitats que en aquest ordre es deriven necessàriament de les particularitats del dret substantiu de les Comunitats Autònomes».

Al meu entendre, el constituent va establir aquesta fórmula deliberadament imprecisa de repartir la competència legislativa en matèria processal per a donar un cert marge de maniobra al legislador autonòmic a fi de permetre el desenvolupament dels procediments necessaris per a fer efectiu el dret propi dels territoris amb dret civil diferenciat i, d'aquesta manera, evolucionar el sistema de tutela judicial dins de les possibilitats que ofereix aquest marc competencial.³⁵

33. STC 21/2012, de 16 de febrer, publicada en el BOE núm. 61 (12 març 2012).

34. Segons Nieva Fenoll, és una fórmula genèrica i imprecisa que pot implicar tres conseqüències ben diferents. Vegeu Jordi NIEVA FENOLL, «La recuperació del dret processal català. Possibilitats constitucionals de desenvolupament», *Revista Catalana de Dret Privat* (Societat Catalana d'Estudis Jurídics), vol. 4 (2004), p. 197-199.

35. Cal també fer menció de Manuel CACHÓN CADENAS, «La competencia autonómica en materia procesal», a Miguel Á. APARICIO PÉREZ i Mercè BARCELÓ i SERRAMALERA (coord.), *Las garantías procesales de los derechos estatutarios*, Barcelona, Atelier, 2010, p. 51-60.

Pel que fa al cas que comentem, l'especialitat de dret substantiu que justifica la necessitat d'incorporar la pretensió de divisió de la cosa comuna al judici matrimonial és el fet que a Catalunya el règim econòmic matrimonial legal és el de separació de béns, de manera que, en els casos (la majoria) en què els cònjuges hagin adquirit béns en comú durant el matrimoni, la dissolució de la comunitat no és un efecte de l'extinció del vincle matrimonial (com passa en el règim de guanys propi dels territoris del Codi civil espanyol), sinó que és una pretensió diferenciada que, si no hi ha acord entre les parts, cal resoldre mitjançant una resolució del jutge.

Fins ara, mai no s'havia posat en dubte que la divisió de la cosa comuna es podia demanar en el mateix procediment matrimonial, de manera que la sentència de divorci pogués declarar el cessament de la indivisió dels béns respecte dels quals s'havia constituït una cotitularitat conjugal. Per això aquest cas resulta particularment transcendent per al futur del dret civil de Catalunya, ja que els raonaments del Tribunal Constitucional excedeixen l'àmbit de l'assumpte concret que li ha estat plantejat i es projecten com a criteri delimitador de les competències del legislador català per a instrumentar els procediments judicials necessaris per a fer efectiu el dret propi de Catalunya.

2.2. CONTINGUT DE LA SENTÈNCIA

El contingut de la Sentència del Tribunal Constitucional 21/2012 va molt més enllà del seu pronunciament. Les possibles conseqüències de la decisió adoptada sobre la futura aplicació de la norma processal catalana depenen més de la confrontació dels arguments de cadascuna de les parts intervinents que no pas del resultat final del judici de constitucionalitat. Per això tot seguit comentarem les diferents posicions adoptades sobre la confrontació entre el que disposa l'article 43 CF i el que estableix l'article 149.1.6 CE.

2.2.1. *Fets i antecedents del cas*

Els fets que van originar la qüestió d'inconstitucionalitat són els següents: el dia 17 de novembre de 2005 es va presentar una demanda de divorci contenciós en el Jutjat de Primera Instància i Instrucció número 1 d'Arenys de Mar, la qual es va admetre a tràmit per mitjà de la Interlocutòria de 17 de novembre i va seguir la tramitació del judici verbal especial, tal com preveu l'article 770 LEC.

En la demanda, un dels cònjuges (el marit) sol·licitava la dissolució del vincle matrimonial per divorci, el cessament de l'atribució a l'esposa de l'ús de l'habitatge

familiar i la divisió de la cosa comuna, amb el consegüent cessament de la indivisió de l'habitatge esmentat, a l'empara de l'article 43 del Codi de família de Catalunya. En la contestació a la demanda, l'altre cònjuge (la muller) va manifestar la seva conformitat amb l'extinció del matrimoni, va sol·licitar que se li mantingués l'atribució de l'ús de l'habitatge familiar i també va declarar que no s'oposava a la divisió de la cosa comuna sempre que se li mantingués l'atribució de l'ús de l'habitatge familiar.

Una vegada conclòs el procediment i dins del termini per a dictar sentència, el jutge, tal com disposa l'article 35.2 de la Llei orgànica del Tribunal Constitucional (LOTC), va plantejar a les parts, amb caràcter previ, les següents qüestions: *a*) en primer lloc, quina era la vinculació de la norma amb rang de llei que era objecte de la possible qüestió d'inconstitucionalitat (en aquest cas, l'article 43 CF) amb la sentència que havia de pronunciar; *b*) i, en segon lloc, si consideraven que l'article 43 CF constituïa una vulneració del precepte constitucional recollit en l'article 149.1.6 CE.

El demandant es va pronunciar sobre la possible vulneració de l'article 149.1.6 CE per part de l'article 43 CF al·legant, d'una banda, la seva posició favorable a la norma processal catalana, atesa l'especialitat de dret civil català que regula, i a l'economia processal que significa la resolució conjunta de les pretensions, però al mateix temps també reconeixia que tècnicament podria existir la vulneració del títol competencial que plantejava el jutge. La part demandada afirmava que hi havia una vinculació de la norma objecte de qüestió amb la sentència que estava pendent i que considerava fonamentat el plantejament de la qüestió d'inconstitucionalitat, ja que calia valorar si hi havia una especialitat en el dret substantiu català que justificués la necessitat de l'especialitat processal. També el ministeri fiscal va assenyalar que podria haver-hi base suficient per a considerar pertinent el plantejament de la qüestió davant el Tribunal Constitucional.

2.2.2. *Qüestió d'inconstitucionalitat plantejada*

Pel que fa al judici de rellevància constitucional, el jutge que proposa la qüestió entén que hi ha un vincle clar entre el precepte qüestionat i la resolució del procediment de divorci pendent, ja que si l'article 43.1 del Codi de família fos declarat inconstitucional, seria d'aplicació la regulació prevista en la Llei d'enjudiciament civil (LEC) que, segons el seu parer, prohibeix l'acumulació d'accions i, per tant, no podria entrar a resoldre sobre l'acció de divisió de la cosa comuna que se li planteja simultàniament amb la demanda de divorci. En canvi, si la norma fos constitucional, el jutge sí que en la mateixa sentència hauria de resoldre sobre la divisió dels béns del cònjuges.

El jutge d'Arenys de Mar fonamenta l'eventual contradicció entre l'article 43.1 CF i l'article 149.1.6 CE en dos arguments: en primer lloc, d'acord amb el que estableix l'article 149.1.6 CE, considera que l'Estat té competència exclusiva sobre legislació processal, sens perjudici de les necessàries especialitats que en aquest ordre es derivin de les particularitats del dret substantiu de les comunitats autònomes. La segona premissa que s'ha de valorar és si l'article 43.1 CF és una innovació processal, ja que permet l'acumulació d'accions diverses en un judici matrimonial i, en conseqüència, el jutge entén que això només és admissible si hi ha una connexió directa amb una particularitat del dret substantiu català que justifiqui la necessitat de la innovació.

Pel que fa a la primera premissa, la interlocutòria que planteja la qüestió d'inconstitucionalitat exposa el significat i l'abast de la fórmula de repartiment competencial conforme a la doctrina constitucional. En aquest sentit, es parteix del fet que la competència exclusiva de l'Estat en matèria de legislació especial respon a la necessitat de protegir la uniformitat del dret processal, que «[...] se vería quebrantada por la innovación jurídica procedente de la legislación autonómica». De fet, el jutge entén que la distribució competencial té dos efectes: d'una banda, la reserva de competències al legislador estatal; de l'altra, la limitació de competències a la legislació autonòmica, que no pot reproduir les normes processals estatals i que només pot innovar en matèria processal si es tracta d'especialitats necessàries que derivin de les particularitats del dret substantiu de les comunitats autònomes. Així doncs, tot seguit analitza el concepte de «necessàries especialitats» segons la doctrina constitucional i posa en relleu que són «[...] las que inevitablemente se deduzcan, desde el punto de vista de la defensa judicial, de las relaciones jurídicas sustantivas configuradas por la norma autonómica [...]». Per tant, conclou que hi ha d'haver una connexió directa amb la norma aplicable, de manera que les singularitats del dret processal siguin requerides per les particularitats del dret substantiu.

Respecte a la segona premissa, la interlocutòria analitza l'article 43.1 CF en el marc de dos contextos normatius: la regulació de la Llei d'enjudiciament civil en matèria d'acumulació d'accions i el dret català en matèria de règim econòmic. Pel que fa a la regulació de la LEC, conclou que el Codi de família permet l'acumulació de la divisió de la cosa comuna a l'acció de dissolució del matrimoni i, en aquest sentit, incorpora una especialitat processal enfront del dret processal comú. Afirmar que tant a l'article 753 LEC (en general, sobre els judicis relatius a l'estat civil de les persones) com a l'article 770.1 LEC (en particular, respecte als processos matrimonials) els correspon el judici verbal, i després afegeix que l'article 438.3 LEC no admet en el judici verbal l'acumulació objectiva d'accions i que l'article 73.1.2 CF condiona l'acumulació d'accions al fet que les accions acumulades no hagin de

ventilar-se en judicis de diferent tipus, que és justament el que resulta del present cas. Per acabar, el jutge que proposa la qüestió posa de manifest que l'article 806 LEC estableix expressament el procediment per a la liquidació de règims matrimonials que comportin l'existència d'una massa comuna de béns i drets subjecta a les càrregues i obligacions del matrimoni.

Pel que fa al dret substantiu català, el jutge de primera instància considera que el règim econòmic del matrimoni no és una especialitat necessària derivada de les particularitats del mateix dret substantiu i afegeix que, segons el seu parer, el règim econòmic matrimonial és el pactat per les parts i, si no hi ha pacte, el de separació de béns. Diu que el dret comú també recull el règim de separació de béns en l'article 1435 CC. I, comparant-lo amb el règim català, entén que no hi ha cap particularitat en aquest darrer que justifiqui la «diversa» regulació processal que considera l'article 43 CF. Per tant, conclou que la norma objecte de la qüestió (l'art. 43 CF) vulnera la distribució competencial que estableix l'article 149.1.6 CE.

2.2.3. *Al·legacions de l'advocat de l'Estat*

L'advocat de l'Estat reproduceix en gran manera els arguments del jutge que planteja la qüestió d'inconstitucionalitat i fonamenta la seva posició en tres aspectes: la distribució de competències pel que fa a la legislació estatal, l'acumulació d'accions com a especialitat autonòmica que recull l'article 43.1 CF i l'existència d'una connexió directa entre les peculiaritats de l'ordenament substantiu de Catalunya i les singularitats processals incorporades pel legislador català.

L'advocat de l'Estat comença les seves al·legacions recordant que tant l'article 9.3 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya del 1979 (EAC) com l'article 130 de l'Estatut vigent atribueixen la competència al legislador català per a «dictar les normes processals específiques que derivin de les particularitats del dret substantiu de Catalunya», i destaca que el fet que aquestes normes no considerin l'element essencial derivat de l'article 149.1.6 CE, és a dir, la necessitat d'una norma processal específica, «[...] carece, sin embargo, de mayor trascendencia como pone de relieve la propia doctrina constitucional». Invoca la doctrina constitucional en matèria de distribució de competències sobre legislació processal entre l'Estat i les comunitats autònomes, tal com recull la STC 47/2004, de 25 de març, i conclou afirmant la *inqüestionable* inconstitucionalitat del precepte català.

L'advocat de l'Estat continua examinant la norma processal autonòmica i entén que primer cal determinar el dret substantiu autonòmic en funció del qual es pretén introduir l'especialitat processal. L'article 43.1 CF és vist com una norma

l·ligada al règim econòmic matrimonial de separació de béns, i afegeix que es tracta del règim general a Catalunya a falta de capitulacions. En segon lloc, diu que escau identificar en què consisteix l'especialitat processal respecte al que preveu la legislació estatal per al mateix cas, i entén que, com que la quantia del bé indivís, en el cas concret, supera la que estableix l'article 249.2 LEC, la norma processal a la qual fa referència és l'article 73.1.2 LEC, que admet l'acumulació sempre que les accions no hagin de ventilar-se en judicis de diferent tipus. I aquest és justament el cas: la demanda de divorci ha de seguir els tràmits del judici verbal (art. 753 i 770 LEC) i, en canvi, l'acció de divisió de la cosa comuna ha de seguir els del judici ordinari.

Finalment, l'advocat de l'Estat indaga, tal com, segons el seu parer, requereix la doctrina constitucional, sobre si es produeix una connexió directa entre l'ordenament substantiu de Catalunya i les singularitats processals incorporades per la norma catalana que les legitimin com a necessàries en els termes de la clàusula competencial de l'article 149.1.6 CE. En aquest sentit, sorprèn que manifesti que el règim de separació de béns no és una peculiaritat absoluta del dret civil català (considerant que també el trobem en el dret comú i en altres drets forals) i que, en canvi, no ha derivat en una norma especial com la prevista en l'article 43 CF. Menciona l'exposició de motius del Codi de família, que justifica la institució amb una innovació per raons d'economia processal, i conclou que no està connectada amb una particularitat substantiva catalana, sinó amb el principi d'economia processal.

2.2.4. *Al·legacions del ministeri fiscal*

Les al·legacions del fiscal general de l'Estat són interessants perquè exposen clarament el fonament processal de la institució i reconeixen la seva finalitat, i permeten entendre que la norma catalana podria explicar-se com una necessària especialitat processal derivada de les particularitats del dret civil català.

Per a justificar el que, segons el seu parer, és un modest abast de l'àmbit d'aplicació de la norma processal catalana, explica que l'article 43 CF permet l'acumulació de l'acció de divisió de la cosa comuna a les accions personals de ruptura matrimonial com una facultat, no com una obligació, i sempre que el règim econòmic sigui el de separació de béns. A més, aquesta acumulació té un efecte limitat, ja que, respecte als béns en comú, el jutge fa un pronunciament únicament declaratiu, de manera que la liquidació s'haurà de sol·licitar en un procés d'execució posterior, de conformitat amb el que preveuen els articles 806 i següents de la LEC.

El ministeri fiscal entén que la innovació processal de la norma catalana es limita a permetre acumular dues accions declaratives, tot i que es necessiten dos

processos: un de declaratiu (per tal que el jutge es pronunciï sobre la pretensió de divisió de la cosa comuna plantejada per un dels cònjuges) i un altre d'executiu, per a liquidar la comunitat. És una situació semblant a la que trobem en la legislació processal estatal, on tenim un judici matrimonial per a dissoldre el vincle i després un procediment de liquidació del règim econòmic (de guanys), que determina, com a competència funcional, la competència del mateix jutge que va conèixer de l'acció constitutiva del nou estat civil. Afegeix en el seu escrit d'al·legacions que, en aquest context, «és lògic» preveure una acumulació d'accions quan el règim econòmic matrimonial és el de separació de béns, ja que la divisió de les propietats compartides evita dilacions i redueix despeses.

A tot això, el ministeri fiscal hi afegeix que, segons el seu parer, el legislador català, en el fons, salva la llacuna legal de manca de previsió d'un procediment de liquidació del règim econòmic de separació de béns, ja que, a falta d'acord entre els cònjuges cotitulars que dissolgui la comunitat constituïda sobre un bé determinat durant el matrimoni, cal un pronunciament judicial divisor de la cosa en comú. Per això, si aquesta pretensió, que té justament la seva raó de ser i la seva causa en el judici matrimonial, no es pogués acumular a les altres, es podria arribar a l'absurditat de necessitar tres procediments per a resoldre una mateixa situació: el judici matrimonial, el judici de divisió de la cosa comuna a través d'un procediment ordinari i l'adjudicació del bé a través de l'execució forçosa.

2.2.5. *Al·legacions del lletrat de la Generalitat de Catalunya*

La primera cosa que diu la Generalitat és que s'està plantejant un judici de constitucionalitat de caràcter sobrevingut, ja que la norma objecte de la qüestió d'inconstitucionalitat va ser incorporada per la Llei 9/1998 i és anterior, doncs, a la regulació de la LEC 2000, que és la que es pren com a referència per a afirmar que es tracta d'una innovació processal autonòmica.

Entrant en el fons de la qüestió plantejada, l'advocat de la Generalitat manifesta el seu convenciment que la norma examinada resulta conforme a l'ordre de repartiment competencial i, tot i que és de caire menor, respon a les característiques del dret civil català, tant en el seu aspecte legal com en el pràctic.

En primer lloc, analitza de forma detallada el precepte qüestionat, partint que l'article 43 CF està recollit dins del règim de separació de béns, que és justament un dels trets característics de dret de família català, i constata que la norma catalana conté tres regles: en el seu apartat primer, permet l'exercici simultani de la pretensió de dissolució del vincle matrimonial i la de divisió de la cosa comuna; en segon lloc, tanmateix, i malgrat que l'advocat de la Generalitat li atribueix

caràcter substantiu quan és una norma processal, considera també la possibilitat que, a l'efecte de la liquidació, el secretari judicial faci lots quan l'objecte de la divisió sigui una pluralitat de béns; en el seu apartat segon, l'article 43 CF recull una tercera regla que estableix que, quan la sentència determini la dissolució de la comunitat, la divisió efectiva es realitzarà en la fase d'execució de la sentència. El mateix advocat de la Generalitat reconeix que la LEC aprovada l'any 2000 pot haver creat alguns dubtes sobre la interpretació d'aquesta tercera regla que conté l'article 43.2 CF, ja que el legislador estatal estableix un procediment especial per a liquidar qualsevol règim econòmic matrimonial del qual es derivi una massa comuna de béns i drets. En aquest sentit, esmenta la jurisprudència menor de les audiències provincials de Catalunya, que entén que el procediment per a dividir la cosa comuna és el procediment especial de liquidació del règim econòmic en matèria d'execució forçosa.

Una vegada exposades les tres regles contingudes en l'article 43 CF, l'advocat de la Generalitat delimita la qüestió plantejada i exposa que l'única regla que planteja dubtes és la que fa referència a la possible acumulació, és a dir, la que es recull en el paràgraf primer. En defensa de la seva constitucionalitat, en primer lloc exposa que és una norma que facilita la liquidació quan el que es pretén és dividir una cosa en comú i no se'n discuteix ni la titularitat, ni la quota, ni altres aspectes de caràcter substantiu.³⁶ Tot seguit, justifica l'adequació constitucional del precepte tenint en compte les clàusules de distribució de competències en matèria processal, que la STC 47/2004 desenvolupa. És per això que afirma la necessitat de l'especialitat processal i exposa les particularitats del dret civil català en què es basa.

Finalment, pel que fa a la necessitat del precepte, l'advocat de la Generalitat entén que hi ha un cert marge interpretatiu del títol competencial, atès que la norma processal catalana va dirigida a fer més operatives les normes substantives que motiven la seva introducció. És a dir, si s'excloués la possibilitat d'acumular l'acció de divisió de la cosa comuna, el règim econòmic de separació de béns resultaria processalment més costós que el règim de guanys, que preveu un sistema de liquidació de la comunitat de béns juntament amb el procediment matrimonial principal. Per això considera que l'acumulació que preveu l'article 43.1 CF és del tot necessària per a protegir el règim de separació de béns, ja que la realitat social

36. En aquest sentit i malgrat que la majoria de la doctrina també remet a un judici declaratiu ordinari posterior quan la part contrària s'oposa a la divisió (perquè es discuteix la cotitularitat), entenc que l'acumulació no ha de limitar la cognició sobre l'objecte o la cosa comuna, i les parts poden discutir-ne la titularitat o les quotes que corresponen a cada cònjuge. En cas contrari, estariem parlant d'una acumulació que limitaria la cognició del jutge a l'efecte simplement de permetre la liquidació posterior.

demostra que és freqüent que entre els cònjuges catalans hi hagi algun bé en comú. Aleshores, seguint la mateixa doctrina constitucional, arriba a justificar el precepte debatut a partir de la pràctica social actual de l'adquisició en proindivisió de l'habitatge familiar encara que el règim econòmic matrimonial sigui el de separació de béns.

L'advocat de la Generalitat qualifica el precepte debatut d'especialitat processal necessària i el compara amb el tractament que dona el dret comú a l'*actio communi dividundo* en el règim de separació de béns, que la trasllada al procediment declaratiu que per quantia correspongui. Recorda, però, que la jurisprudència dona solucions, com ara la liquidació pel procediment segons els articles 806 i següents de la LEC o la declaració del règim econòmic de separació de béns en la sentència de divorci, amb la possibilitat de practicar la liquidació en la fase d'execució. En aquest context, entén que l'article 43.1 CF estableix una solució que també és utilitzada en dret comú davant la manca de tractament processal per part de la LEC i que, en el fons, respon al principi d'economia processal en les crisis matrimonials. Per a acabar de justificar la constitucionalitat de l'article 43.1 CF, afegeix que cal analitzar-lo sistemàticament dins del règim de separació de béns que recull el Codi de família; règim econòmic que, a Catalunya, actua a falta de l'autonomia de la voluntat i que no es construeix com una separació absoluta de patrimonis, sinó que implica una comunitat d'interessos que es concreta en institucions com ara el dret de compensació econòmica, que s'ha considerat una «[...] vertadera norma de liquidació del règim econòmic matrimonial».³⁷

En aquest context, les operacions de liquidació del règim de separació de béns tenen la mateixa funció que les d'altres règims econòmics. Per tant, podria significar un greuge comparatiu i una càrrega innecessària obligar a anar a un judici declaratiu posterior al judici matrimonial per tal d'obtenir un pronunciament judicial de divisió de la cosa comuna. De tota manera, cal dir que aquesta càrrega seria encara més desproporcionada si tinguéssim en compte les previsions del Codi civil vigent, ja que si s'excloués la previsió que recull la norma processal catalana ens podríem arribar a trobar amb tres judicis: el judici matrimonial de dissolució del vincle, el judici declaratiu de divisió de la cosa comuna i el procediment de liquidació del règim econòmic.

37. És curiós com la mateixa normativa traspua el canvi social i econòmic que s'ha produït en una mica més d'una dècada. L'any 1998, el Codi de família configurava el dret de compensació econòmica com una norma de liquidació del règim econòmic matrimonial; en canvi, el llibre segon del Codi civil català promulgat per la Llei 25/2010, de 29 de juliol, estableix el procediment de liquidació del règim econòmic per a procedir a dividir la cosa comuna.

Finalment, l'advocat de la Generalitat conclou assenyalant que, perquè el jutge pugui pronunciar-se sobre la divisió de la cosa comuna tal com preveu l'article 76.3e CF, cal la previsió de l'article 43.1 CF. Per tant, el precepte sotmès a valoració «[...] constitueix l'instrument processal disposat pel legislador per tal de que es pugui fer plenament efectiva la pretensió substantiva», i això no significa «[...] una ruptura de la coherència del sistema processal general, sinó que introdueix una lleu excepció».

2.2.6. *Al·legacions del lletrat del Parlament de Catalunya*

A banda de demanar la desestimació de la qüestió d'inconstitucionalitat, el lletrat del Parlament de Catalunya exposa al Tribunal Constitucional la conveniència de resoldre el cas de forma urgent i prioritària, ja que afecta drets personals de les parts i es vincula amb l'obligació de garantir la protecció a la família.

Respecte al fonament de la qüestió plantejada pel jutge de primera instància, el lletrat manté també l'argument que l'article 43.1 CF és una especialitat processal vinculada no només al règim de separació de béns o a l'economia processal, sinó al fet inqüestionable que els cònjuges subjectes al règim de separació de béns generen un patrimoni comú que està directament lligat al matrimoni, de manera que el legislador processal ha de fer tots els possibles per a propiciar-ne la dissolució quan s'extingeix el vincle matrimonial.

Tenint present la doctrina constitucional, el lletrat considera que l'article 43.1 CF «[...] respon a la necessària adequació del règim de separació de béns a la realitat social catalana», i ho justifica amb els pronunciaments que les audiències provincials de Catalunya han fet respecte a aquesta qüestió. També manifesta els seus dubtes pel que fa al judici de rellevància com a pressupòsit, ja que, en el cas en què es planteja la qüestió d'inconstitucionalitat, no es va produir l'oposició de la demandada a l'acumulació sol·licitada pel demandant. D'altra banda, entén també que l'especialitat processal catalana que preveu l'article 43.1 CF és harmònica amb el procediment de divorci contenciós regulat en l'article 770 LEC, justificada en el marc de l'article 130 del vigent Estatut d'autonomia de Catalunya i no resulta contrària al que disposa l'article 149.1.6 CE.

2.2.7. *La posició del Tribunal Constitucional*

Un cop detallades les al·legacions realitzades per les diferents parts que intervenen en aquest procediment constitucional, tot seguit veurem la posició del Tri-

bunal, tot examinant els diferents fonaments de dret que han motivat la declaració de nul·litat de l'article 43.1 CF.

En primer lloc, el Tribunal Constitucional delimita la qüestió plantejada a la possible vulneració de l'article 149.1.6 CE, atès que el títol competencial esmentat reserva a l'Estat la competència exclusiva sobre «la legislació processal, sens perjudici de les necessàries especialitats que en aquest ordre se'n derivin de les particularitats del dret substantiu de les comunitats autònomes». Concretament, diu que el jutge promotor de la qüestió considera que l'article 43.1 CF constitueix una innovació processal que no es justifica per la seva connexió directa amb una particularitat del dret substantiu català i, per tant, no es tracta d'una «necessària especialitat» coberta per l'article 149.1.6 CE (segons la interpretació que el mateix jutge fa de la jurisprudència constitucional) i per la previsió estatutària respecte a aquesta qüestió.

Així mateix, a fi de centrar el debat, el Tribunal reproduceix la posició que es desprèn de les al·legacions rebudes i exposa que l'advocat de l'Estat es pronuncia clarament sobre la inconstitucionalitat de l'article 43.1 CF argumentant que no existeix una particularitat substantiva en el dret civil català a la qual es pugui vincular la norma processal que es qüestiona. En canvi, el fiscal general de l'Estat, l'advocat de la Generalitat i el lletrat del Parlament de Catalunya afirmen l'existència d'aquesta particularitat del dret civil català que fa necessària l'especialitat processal incorporada a l'article 43.1 CF i entenen que la justificació constitucional del mateix precepte passa per una interpretació flexible del concepte de *necessitat*.

Davant d'aquesta controvèrsia, és el mateix Tribunal qui, acollint els arguments exposats en les respectives al·legacions, exposa que el vincle entre la particularitat del dret civil català i la norma processal autonòmica (és a dir, l'acumulació que preveu l'article 43.1 CF) no s'ha d'entendre com una connexió ineludible, sinó que s'ha d'interpretar amb un cert marge d'interrelació. L'objectiu de l'especialitat processal és proporcionar una major eficàcia a la norma substantiva, ja que contribueix a adequar-la a la realitat social en la qual s'aplica, ja sigui per a suplir la manca d'una resposta adient del dret processal estatal a la situació en què es troben els cònjuges subjectes al règim de separació de béns que tenen béns en comú (tal com apunten l'advocat de la Generalitat i el lletrat del Parlament de Catalunya), ja sigui per a compensar el possible greuge que la norma processal estatal podria causar entre el règim de guany i el règim de separació de béns, tal com emfasitza l'advocat de la Generalitat.

Abans d'entrar en el fons de l'assumpte, el Tribunal Constitucional delimita l'abast de la qüestió d'inconstitucionalitat i considera que es planteja exclusivament respecte al primer apartat de l'article 43 CF. Per tant, aquesta és la norma (que, com hem vist, conté dues regles) que es discuteix si s'ajusta o no a la distri-

bució de competències entre l'Estat i la Generalitat de Catalunya. Això significa que, tot i que el judici de constitucionalitat ha de recaure principalment sobre el contingut del seu primer incís (on es preveu l'acumulació potestativa de la pretensió de divisió de la cosa comuna), el contingut normatiu del segon incís, pel fet d'estar íntimament lligat amb el primer, segueix la mateixa sort i també queda anul·lat, malgrat que no s'explica per què.

Pel que fa al judici de rellevància constitucional, el Tribunal entén que el precepte objecte de la controvèrsia presenta una vinculació clara amb la resolució del procediment judicial en curs, ja que de la seva sort dependrà que el jutge entri a resoldre sobre la divisió de la cosa comuna juntament amb la pretensió de dissolució del vincle o la rebutgi, ja que aleshores seria d'aplicació la LEC, que prohibeix l'acumulació d'accions en supòsits com el plantejat. També exposa que la derogació del Codi de família per efecte de la Llei 25/2010, de 29 de juliol, i en concret de l'article 43.1 CF, no significa la pèrdua sobrevinguda de l'objecte de la qüestió d'inconstitucionalitat, ja que aquest precepte resulta encara d'aplicació en el procediment *a quo* i no queda afectat per la nova regulació, tal com es desprèn de la disposició transitòria tercera de la Llei 25/2010. Finalment, afegeix que la norma estatutària que s'ha de prendre com a referència és l'Estatut d'autonomia del 1979, ja que era el vigent quan es promulgà la norma examinada i quan s'inicià el procediment matrimonial, tot i que constata que l'Estatut aprovat per la Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, conté en el seu article 130 una previsió molt semblant a la de l'article 9.3 de l'Estatut del 1979 pel que fa a la competència de la Generalitat de Catalunya per a dictar normes processals derivades de particularitats del seu dret propi.

En aquest sentit, ens sorprèn que el Tribunal, en tractar de la rellevància constitucional de l'article 43.1 CF, no faci cap referència al context normatiu en què es va aprovar el Codi de família (1998). Com és sabut, en aquell moment encara es trobava vigent la LEC de 1881, i és precisament respecte al contingut d'aquesta norma processal comuna que la norma catalana constitueix una «innovació processal», atès que l'antiga LEC no deia res sobre el procediment aplicable en cas de liquidació del règim de separació de béns. Però aquesta situació va canviar significativament amb l'aprovació, primer, de la nova Llei d'enjudiciament civil de l'any 2000 (que és la vigent en el moment en què es planteja la qüestió d'inconstitucionalitat) i, sobretot, de la Llei 15/2005, de 8 de juliol, que modifica el Codi civil espanyol i la LEC en matèria de separació i divorci.

El legislador estatal, al mateix temps que facilita la tramitació del divorci de mutu acord, introdueix diverses variants processals en el judici verbal quan es tracta d'un divorci contenciós i, tot i que regula un procediment liquidador comú per als diferents règims econòmics matrimonials, per primera vegada admet la possibilitat d'acumular les pretensions sobre mesures definitives per part del demandat a

través de la reconvençió que es proposa en la contestació escrita (art. 770.2 LEC). Aquestes reformes de la norma processal comuna posteriors a l'aprovació del Codi de família no només permeten justificar el tractament processal que es fa a Catalunya de l'acumulació de la pretensió de divisió de la cosa comuna (entesa com una mesura definitiva que poden demanar les parts), sinó, i això és més important, entendre que la regla de l'article 43.1 CF ja no constitueix pròpiament una innovació respecte a la norma estatal, atesa la transfiguració que experimenta el judici verbal quan s'aplica per a tramitar una demanda de nul·litat, separació i divorci. Per aquest motiu, el preàmbul de la Llei 25/2010 ja no diu que la regla recollida en l'article 232.12 CCCat constitueix una innovació processal, com sí que ho feia la Llei 9/1998 respecte al contingut de l'article 43.1 CF.

Descartat el context històric (al·legat per l'advocat de la Generalitat), el Tribunal Constitucional només entra a valorar com a *paràmetre de control constitucional* el títol competencial del legislador català que entén recollit en l'article 149.1.6 CE, ja que, des del seu punt de vista, el jutge promotor de la qüestió considera que el contingut de l'article 43.1 CF no està justificat i, per tant, pot excedir la competència estatutària prevista en l'article 9.3 EAC. En el seu examen repassa la seva pròpia doctrina en relació amb l'article 149.1.6 CE i diu que aquesta ha quedat resumida en la Sentència 47/2004, de 25 de març.

El primer que valora és el fonament de l'atribució a l'Estat de la competència exclusiva sobre legislació processal, i conclou que respon a la necessitat de protegir la uniformitat dels instruments jurisdiccionals. Tot seguit indica que la competència que assumeixen les comunitats autònomes en matèria processal, tal com es desprèn de l'expressió «necessàries especialitats», significa que tan sols poden introduir-se les innovacions processals que, des de la perspectiva de la defensa judicial, inevitablement es dedueixin de les reclamacions jurídiques configurades per la norma autonòmica en virtut de particularitats del dret creat per la mateixa comunitat autònoma. Dit d'una altra manera, segons el Tribunal Constitucional, les singularitats processals que es permeten a les comunitats autònomes s'han de limitar a les que siguin exigides perquè tenen una *connexió directa* amb les particularitats del dret substantiu autonòmic, la qual cosa significa que el legislador autonòmic ha de justificar de manera suficient la necessitat d'alterar les normes processals estatals, excepte quan del mateix examen de la llei es desprenguin les necessàries especialitats.

Seguint el fil de la Sentència 47/2000, el Tribunal exposa quines són les tres premisses que s'han de tenir en compte a l'hora de valorar les «necessàries especialitats» a les quals hauria de respondre la norma processal catalana. En primer lloc, cal identificar la norma substantiva autonòmica, ja que el constituent reconeix la capacitat de dictar una norma autonòmica específica en l'ordre processal

només a les particularitats que presenti el dret propi de Catalunya. La segona premissa és que cal identificar la legislació processal estatal respecte a la qual es prediquen les especialitats autonòmiques. I, finalment, la tercera premissa, sobre la qual pivotarà el raonament del Tribunal, és la connexió directa que justifica les especialitats processals, és a dir, que les legitima com a necessàries, tal com preveu la clàusula de l'article 149.1.6 CE. No obstant això, afegeix que aquesta necessitat no es pot entendre com a *absoluta*, ja que aleshores deixaria buida de contingut l'aplicació de l'habilitació competencial que es reconeix en favor de les comunitats autònomes.

Un cop més, és sorprenent que el Tribunal Constitucional, més preocupat per fiscalitzar i controlar una restrictiva distribució de les competències legislatives que no pas per vetllar per la tutela judicial efectiva, utilitzi precisament aquestes tres premisses per a deixar sense contingut l'habilitació constitucional que tenen les comunitats autònomes per a desenvolupar el seu dret propi. Cal, doncs, analitzar detingudament quina és la fonamentació jurídica que porta el Tribunal Constitucional a declarar la inconstitucionalitat de l'article 43.1 CF i a decretar-ne la nul·litat.

En el fonament jurídic quart de la Sentència s'exposa que el dubte d'inconstitucionalitat recau sobre una norma del dret civil català referida al règim econòmic de separació de béns, i en concret a la possibilitat d'acumular, en els judicis de separació, divorci o nul·litat (i en l'execució en l'ordre civil de les resolucions o les decisions eclesiàstiques a què fa referència l'article 42 CF), a la pretensió d'extinció del vincle matrimonial, la pretensió de divisió dels béns que els cònjuges tinguin en proindivisió. Per tant, el Tribunal Constitucional s'imposa com a *prius* lògic valorar si efectivament hi ha una particularitat en el dret civil català en matèria de règim econòmic matrimonial.

Aquest és un punt molt controvertit. Segons el jutge proponent i l'advocat de l'Estat, que comparen el règim de separació de béns del dret civil català i el regulat en els articles 1435 i següents del Codi civil espanyol (CC), no hi ha pròpiament una particularitat o especialitat substantiva, ja que no és una *peculiaritat absoluta* del dret civil català. En canvi, l'advocat de la Generalitat i el lletrat del Parlament de Catalunya, seguint la doctrina continguda en la STC 47/2004, defensen l'existència de l'especialitat substantiva fent valer que aquesta deriva de la pràctica social actual, ja que és molt habitual l'adquisició de l'habitatge familiar en proindivisió, malgrat el règim de separació de béns. Per la seva banda, el fiscal general de l'Estat es limita a justificar l'existència de la norma processal amb la necessitat d'evitar dilacions i reduir despeses en els casos del règim de separació de béns, i no es defineix respecte a la peculiaritat de la norma substantiva.

El Tribunal Constitucional enfoca la primera premissa i diu que no es pot valorar l'especificitat del règim de separació de béns que s'aplica a Catalunya pel

fet que es tracta d'una institució recollida únicament en el dret civil català que, alhora, resulta desconeguda pel dret comú o per qualsevol altre dret foral, ja que aquesta concepció reductora del concepte de *particularitat* no s'ajusta a la doctrina constitucional. Tanmateix, reconeix que el dret civil català organitza el règim econòmic del matrimoni de forma diferent de com ho fa el sistema de dret comú, tot i que en els règims econòmics actuals (tant en el Codi civil espanyol com en el Codi de família) es dona una molt àmplia llibertat als cònjuges per a decidir el règim jurídic pel qual s'han de regir les relacions econòmiques del seu matrimoni. Per aquest motiu, considera que per a ambdós ordenaments el primer règim econòmic matrimonial és el pactat pels cònjuges. No obstant això i després de mencionar breument la tradició catalana d'atorgar capítols matrimonials, el Tribunal diu que sí que hi ha una diferència estructural entre el dret civil català i el dret comú, ja que, a manca de capitulacions o en cas d'ineficàcia d'aquestes, en el dret comú s'aplica com a règim supletori legal de primer grau el de la societat de guanys (art. 1316 CC) i, en canvi, en el dret civil català, segons l'article 10.2 CF, aquesta condició de règim legal es predica de la separació de béns. Per tant, el Tribunal conclou amb encert que l'especialitat del dret civil català rau en el règim econòmic supletori.

La segona premissa s'analitza en el fonament jurídic cinquè, on el Tribunal examina el règim de l'acumulació d'accions previst en la LEC per a decidir si l'acumulació de l'acció de divisió de la cosa comuna respecte dels béns que els cònjuges tenen en proindivisió juntament amb els procediments matrimonials, constitueix o no una innovació processal. En el seu raonament, parteix de la norma processal segons la qual les demandes de separació i divorci contenciós es ventilen pel judici verbal. Aleshores, a la vista del que disposa l'article 438.3 LEC (que no admet l'acumulació objectiva d'accions en el judici verbal) i del que estableix l'article 73.1.2 LEC (que només preveu l'acumulació quan les pretensions s'hagin de resoldre a través de judicis del mateix tipus), conclou que l'article 43.1 CF efectivament incorpora una innovació processal.

La tercera i última premissa és valorada en els fonaments sisè, setè, vuitè i novè de la Sentència, on s'indaga si hi ha una relació de necessitat entre la particularitat substantiva (el règim de separació de béns) i l'especialitat processal (la norma d'acumulació), o, més ben dit, si hi ha una *connexió directa* que justifiqui com a necessàries les especialitats processals de la norma catalana. Per a resoldre aquesta qüestió, el Tribunal Constitucional considera que l'anàlisi d'aquesta necessitat (que justificaria l'especialitat processal d'origen autonòmic) resulta de «[...] la necesidad de salvaguardar la uniformidad de los instrumentos jurisdiccionales [...]», finalitat a la qual, segons el seu parer, respon justament l'atribució a l'Estat de la competència exclusiva sobre la legislació processal. Aquesta declaració de principis no fa presagiar res de bo, ja que revela que el Tribunal està més preocupat per

fiscalitzar i preservar la uniformitat legislativa que per garantir el dret fonamental a la tutela judicial efectiva recollit en l'article 24 CE.

Resumint un cop més la seva doctrina, el Tribunal argumenta que les comunitats autònomes només poden introduir les innovacions processals que inevitablement es dedueixin, des de la perspectiva de la defensa judicial, de les reclamacions jurídiques substantives configurades per la norma autonòmica, i que les singularitats processals que es permeten a les comunitats autònomes s'han de limitar a les que, per connexió directa amb les particularitats del dret substantiu autonòmic, siguin requerides per aquestes últimes. Ara bé, per a temperar una mica el rigor de la seva posició, assenyala que no es pot exigir una necessitat absoluta que buidi de contingut l'habilitació autonòmica que en el seu moment va establir el legislador constituent, tot i que correspon al legislador autonòmic (o a qui assumeixi la defensa de la llei que es qüestiona) oferir la suficient justificació sobre aquesta necessitat d'alterar les regles processals de l'Estat.

Un cop fixats els termes del debat, el Tribunal es fa ressò de les diferents justificacions de la necessitat de la norma recollida en l'article 43.1 CF, ja siguin les que consten en el preàmbul de la Llei 9/1998 (que qualifica la norma com una «innovació interessant» que es justifica «per raons d'economia processal»), ja siguin les invocades en l'escrit d'al·legacions de l'advocat de la Generalitat, que qualifica el precepte de «suficient i adequat», atès que només facilita la divisió de la cosa en comú (especialment l'habitatge), i no la liquidació d'un règim econòmic matrimonial, ja siguin les aportades pel lletrat del Parlament de Catalunya, en el sentit que la majoria de matrimonis catalans que estan sotmesos al règim de separació de béns adquireixen béns en comú.

En el fonament vuitè el Tribunal tracta de la justificació competencial de la innovació processal que es qüestiona i reconeix que podria tractar-se d'una resposta jurídica idònia i més adequada que la prevista en el dret processal estatal quan es planteja dins del règim de separació de béns, que és l'habitual a Catalunya. No obstant això, recordant la seva doctrina a l'hora de determinar la necessitat del precepte, manifesta que, malgrat la realitat social invocada, cal que hi hagi una *connexió ineludible* entre la norma substantiva i la norma processal qüestionada, i afegeix que el problema que resol l'article 43.1 CF no és exclusiu de Catalunya (ni jurídicament ni socialment), i en aquest sentit constata que hi ha altres territoris amb dret civil propi que admeten també el règim de separació de béns, de manera que hi ha la mateixa realitat social que la norma de l'article 43.1 CF pretén resoldre, i, en canvi, se sotmeten a la legislació processal estatal. El Tribunal porta aquest argument al límit i conclou que la problemàtica social descrita no és ni tan sols exclusiva del règim de separació de béns, perquè també es planteja en altres règims econòmics, com el de participació en els guanys o, fins i tot, el de la societat de guanys.

En definitiva, després de tot el debat, s'arriba a la conclusió que la justificació última de la norma processal objecte de la qüestió d'inconstitucionalitat queda reduïda a la seva eficàcia, perquè evita als cònjuges en règim de separació de béns que tinguin elements patrimonials en comú, seguir procediments judicials diferenciats per a dissoldre el matrimoni i per a dissoldre la comunitat. Ara bé, el Tribunal Constitucional entén que aquest paràmetre no té cabuda en l'habilitació competencial de les normes processals que plantegen una millora de la legislació processal per a una comunitat autònoma en particular i, en conseqüència, declara que no és una raó que legitimi una innovació processal d'origen autonòmic el fet que es consideri més o menys adequada des de la perspectiva de la política legislativa en funció de la realitat social. Per aquest motiu, resol que l'article 43.1 CF no s'ajusta a l'ordre constitucional de distribució de competències legislatives processals i decreta la nul·litat del precepte objecte de la qüestió d'inconstitucionalitat.

2.2.8. *Vot particular del magistrat Eugeni Gay Montalvo*

Una vegada exposat el contingut de l'article 43 CF i delimitada la qüestió d'inconstitucionalitat respecte d'aquesta norma, el magistrat dissident manifesta la seva discrepància bàsicament respecte a la interpretació que el Tribunal Constitucional fa de la necessària vinculació entre el dret substantiu propi de les comunitats autònomes i les particularitats processals que se'n poden derivar. I, així, després de recordar que el règim de separació de béns és una singularitat del dret substantiu autonòmic, entén que la regla processal que permet l'acumulació d'accions es justifica per motius d'economia processal, agilitat i eficiència, i, afegeix el magistrat, per raons vinculades a l'economia domèstica de les parts. I, en aquest sentit, la regla processal no només es correspon amb una institució pròpia del dret català, sinó que també dóna resposta a la realitat social.

També considera, seguint els arguments del fiscal general de l'Estat, que es tracta d'una norma dispositiva que permet l'acumulació i, per tant, significa una modesta innovació processal, motiu pel qual el legislador català fou breu en la seva justificació i per la qual el fiscal en demana la desestimació.

Finalment, recorda que la STC 47/2004, de 25 de març, assenyala que la necessitat que estableix la clàusula competencial de l'article 149.1.6 CE no pot entendre's com a absoluta, ja que aleshores es deixaria buida de contingut l'habilitació competencial en favor de les comunitats autònomes.

I conclou: «[...] una disposición que ha vivido pacíficamente en nuestro ordenamiento jurídico durante años, se ve expulsada precisamente en un momento

en que la política de racionalización, economía procesal y ordenación del gasto público es predicada por los responsables de los poderes públicos. Así, una norma alabada por la propia Sentencia de la que discrepo, derivada de la especialidad sustantiva del derecho que la sustenta, no puede formar parte de nuestro ordenamiento jurídico».

2.3. INCIDÈNCIA DE LA DECLARACIÓ D'INCONSTITUCIONALITAT DE L'ARTICLE 43.1 CF EN LA INTERPRETACIÓ DE L'ACTUAL ARTICLE 232.12 DEL LLIBRE SEGON DEL CODI CIVIL DE CATALUNYA

Arribats a aquest punt i a tall de conclusió final, tot seguit ens preguntem quina pot ser la incidència de la Sentència 21/2012 en la futura aplicació de l'article 232.12 del Codi civil de Catalunya, que, com ja hem vist, conté una norma processal molt semblant a la que recull l'article 43 del Codi de família.

En primer lloc, cal deixar clar que el Tribunal Constitucional declara inconstitucional l'apartat primer de l'article 43 CF. Per tant, el seu efecte no es projecta sobre cap altre precepte del mateix Codi de família, encara que tingui el mateix contingut o es vinculi sistemàticament a la norma anul·lada. Això significa que es manté vigent la norma continguda en l'apartat segon del mencionat article, que estableix que «[s]i la sentència dóna lloc a l'acció de divisió de la cosa comuna, es pot procedir a la indicada divisió dels béns en el tràmit d'execució de la sentència».

Si això és així, en els judicis matrimonials iniciats abans que fos vigent l'actual llibre segon del Codi civil de Catalunya i sempre que s'hagi dictat una resolució judicial que contingui un pronunciament de divisió de la cosa comuna en el tràmit d'execució de la sentència, es podrà sol·licitar la dissolució de la copropietat a través del procediment d'execució forçosa que preveu la LEC, i tot això sens perjudici de la possibilitat de demanar la liquidació dels béns comuns d'acord amb el que disposa la disposició transitòria tercera de la Llei 25/2010, de 29 de juliol, que remet al procediment regulat en els articles 806-811 LEC.³⁸

Una de les qüestions que planteja més dubtes és la incidència de la nul·litat de l'article 43.1 CF respecte dels judicis iniciats en els quals es va acumular per alguna de les parts la pretensió de divisió de la cosa comuna però que el jutge encara no ha resolt. En aquests judicis, entenc que el jutge pot resoldre també la divisió de la cosa comuna si les parts estan d'acord a acumular la pretensió de divisió de la cosa

38. Per a totes les qüestions de dret processal transitori, vegeu Manuel CACHÓN CADENAS, *De la antigua a la nueva Ley de enjuiciamiento: régimen transitorio de los juicios civiles*, Barcelona, J. M. Bosch, 2001.

comuna segons el que preveu l'actual Codi civil català, ja que, tal com estableix el primer apartat *in fine* de la disposició transitòria tercera, «[...] si ambdues parts hi estan d'acord i ho manifesten en el moment processal oportú, es poden adoptar les mesures provisionals i definitives i, si s'escau, liquidar els béns comuns d'acord amb el que estableix el Codi civil». No obstant això, es planteja una situació diferent en el supòsit que una part hagi demanat l'acumulació basant-se en l'article 43.1 CF i l'altra part s'hi hagi oposat. En aquest cas, el jutge hauria de pronunciar-se sobre una qüestió litigiosa, tot i que l'article 76 CF l'habilita per a decidir sobre el fons de la pretensió.

Respecte a la possibilitat de traslladar els arguments del Tribunal Constitucional per a considerar que l'article 232-12 CCCat vulnera el que disposa l'article 149.1.6 CE, la primera cosa que hem de dir és que l'acumulació d'accions prevista en l'article 43.1 CF responia al dret fonamental a la tutela judicial efectiva i al principi d'economia processal. Per tant, el fonament últim del contingut de la norma processal catalana és el mateix que el del seu antecedent normatiu. Però, des de la perspectiva del règim constitucional de distribució de competències legislatives, amb la regulació processal vigent avui dia la pretensió de divisió de la cosa comuna es canalitza com una pretensió més que es pot acumular al judici matrimonial, tal com preveu l'article 770.2d LEC, i la seva liquidació s'ha de fer pel procediment de liquidació del règim econòmic matrimonial. És a dir, a manca d'acord previ entre les parts per a dividir una determinada comunitat ordinària, només cal que una part ho sol·liciti per tal que el jutge ho acordi com a mesura definitiva.

Aleshores, tant si la dissolució de la comunitat resulta del conveni que les parts presenten al jutge com si es tracta d'una mesura definitiva recollida en la sentència de nul·litat, separació o divorci, pel que fa a la divisió de la cosa comuna, si no hi ha acord per a liquidar o les parts no el compleixen voluntàriament, el cònjuge que vulgui la divisió haurà d'iniciar el procediment de liquidació del règim econòmic previst en la LEC.

Si això es així, penso que podria haver-hi una diferència molt clara que distingiria el règim d'acumulació de l'article 43.1 CF respecte de la regulació actual, que, tot i responant a la mateixa necessitat social, respectaria la clàusula competencial legislativa en matèria processal que recull la Constitució. Dit d'una altra manera, si, com ja reconeix el Tribunal Constitucional, es tracta d'una especialitat processal que deriva directament de la pròpia naturalesa del règim de separació de béns que caracteritza el dret civil català, l'acumulació de la pretensió de divisió de la cosa comuna *ja no constitueix una innovació processal* respecte al que preveu la norma estatal.

Des d'una perspectiva substantiva, la dissolució del règim econòmic de guanys i, en conseqüència, de la comunitat matrimonial que se'n deriva per l'exis-

tència del matrimoni, va lligada *ex lege* a la dissolució del vincle matrimonial. En canvi, la dissolució d'una comunitat dins del règim de separació de béns no va lligada a la dissolució del règim de separació, sinó a la voluntat de les parts.³⁹ Aleshores, potser podríem dir que, quan els cònjuges adquireixen un habitatge o un altre bé en comú, en el fons estan exceptuant de mutu acord el règim de separació respecte d'aquell bé, ja que en aquest cas constitueixen una comunitat.

Des d'un punt de vista processal, la dissolució de la societat de guanys va lligada íntimament a la dissolució del vincle. És del tot inconcebible que, una vegada hem iniciat un judici matrimonial, haguem d'anar a un judici ordinari declaratiu posterior per a demanar la dissolució d'aquesta comunitat econòmica matrimonial, ja que la pròpia dissolució del vincle comporta la dissolució del règim matrimonial, tal com es desprèn de l'article 95 CC, que diu: «La sentencia firme producirá, respecto de los bienes del matrimonio, la disolución del régimen económico matrimonial». En canvi, en el règim de separació de béns, com que es tracta de la dissolució d'una comunitat creada *ex voluntate*, qualsevol dels cònjuges ha d'exercir la pretensió de dissolució de la comunitat per tal que el jutge la pugui establir en la sentència. Sense la declaració de divisió de la cosa comuna per part del jutge, les parts no poden iniciar la liquidació d'aquest bé a través del procés de liquidació del règim econòmic matrimonial que està previst en la LEC.

Aleshores, no hi ha tanta diferència entre el tractament processal que, d'aquesta situació, fan la norma estatal i la norma catalana, ja que la primera determina la divisió de la comunitat *ex lege* i la segona ho fa *ex voluntate*, però en ambdós casos el resultat és el mateix i el procediment aplicable per a fer efectiva la divisió també és el mateix.

2.4. NOVA REGULACIÓ DE L'ACUMULACIÓ DE L'ACCIÓ DE DIVISIÓ DE LA COSA COMUNA EN LA LLEI D'ENJUDICIAMENT CIVIL

Arran de la declaració d'inconstitucionalitat de l'article 43.1 CF, el Grup Parlamentari Català va presentar una esmena al Projecte de llei de mediació en

39. Ho exposa molt clarament Caballol Angelats quan diu que «la cotitularitat d'aquests no és conseqüència del règim econòmic matrimonial, per tant, el procediment de divorci o de separació matrimonial no provocarà l'extinció de la situació de cotitularitat». En aquest sentit, entenen que l'acumulació d'accions que preveu l'article 43.1 CF és una especialitat relacionada amb la particularitat del dret substantiu català, Lluís CABALLOL ANGELATS i Joan MARSAL GUILLAMET, «Les especialitats processals regulades per les comunitats autònomes amb competència en dret civil», a Miguel Á. APARICIO PÉREZ i Mercè BARCELÓ i SERRAMALERA (coord.), *Las garantías procesales de los derechos estatutarios*, Barcelona, Atelier, 2010, p. 87.

assumpes civils i mercantils, que pretenia incorporar una quarta excepció a l'apartat 3 de l'article 438 LEC⁴⁰ i que va ser aprovada íntegrament.⁴¹

40. En l'esmena núm. 141 presentada pel Grup Parlamentari Català (CiU) en el Congrés dels Diputats es proposa la incorporació al «Proyecto de Ley de Mediación de Asuntos Civiles y Mercantiles (procedente del Real Decreto-ley 5/2012, de 5 de marzo)» d'una disposició adicional vuitena que modifica el punt quart de l'article 438.3 LEC, amb el text següent:

4.º En los procedimientos de separación, divorcio o nulidad y en los que tengan por objeto obtener la eficacia civil de las resoluciones o decisiones eclesiásticas, cualquiera de los cónyuges podrá ejercer simultáneamente la acción de división de la cosa común respecto de los bienes que tengan en comunidad ordinaria indivisa. Si hubiere diversos bienes en régimen de comunidad ordinaria indivisa y uno de los cónyuges lo solicitare, el tribunal puede considerarlos en conjunto a los efectos de formar lotes o adjudicarlos.

L'esmena ha estat aprovada i consta incorporada al text legislatiu en tràmit en el Senat (*Boletín Oficial de las Cortes Generales* [BOCG], «Senado», núm. 64, xx legislatura [5 juny 2012]). La justificació de l'esmena és precisament evitar els efectes de la Sentència del Tribunal Constitucional comentada en aquest treball, i per això és oportuna la reproducció íntegra de la fonamentació que acompanyava la proposta:

El pasado 16 de febrero de 2012 el Tribunal Constitucional dictó la sentencia mediante la cual se resolvía la cuestión de inconstitucionalidad relativa a la aplicación del artículo 43.1 de la Ley 9/1998, de 15 de julio, del Código de Familia de Catalunya. El artículo que ha sido declarado inconstitucional facultaba la posible acumulación de los procedimientos de separación, divorcio o nulidad junto con la acción de la división de la cosa común respecto de aquellos bienes que tuviesen los cónyuges en proindiviso.

La inconstitucionalidad del precepto no se desprende de la materialidad del mismo sino que viene determinada por el hecho de que se considera que lo establecido en el mismo excedía las competencias de la Generalitat de Catalunya e invadía las del Estado en materia de legislación procesal de conformidad con lo establecido en el artículo 149.1.6 de la Constitución.

En el voto particular de la mencionada sentencia se establece que efectivamente la opción procesal que predisponía el artículo 43.1 respondía a una necesidad manifiesta en la realidad social del conjunto del Estado y asimismo permitía resolver mediante mejor economía procesal y menores costes para las partes la problemática habitual de tener que dividir una vivienda en proindiviso en los procesos de divorcio.

La Ley 9/1998, de 15 de julio, del Código de Familia de Catalunya, fue derogada por la actual Ley 25/2010, de 29 de julio, del libro segundo del Código Civil de Catalunya. El artículo 232.12 de la presente ley reproduce casi en su totalidad lo indicado en el anulado artículo 43.1 de la anterior disposición i dado que el Tribunal Constitucional únicamente declaró la inconstitucionalidad del concreto precepto, formalmente en la actualidad el artículo 232.12 es todavía vigente. Para evitar posibles consecuencias sobre el posible planteamiento de una nueva cuestión de inconstitucionalidad, y asimismo para mejorar la legislación procesal del Estado, se propone llevar a cabo una modificación de la Ley de Enjuiciamiento Civil a los efectos de poder acumular los procedimientos de separación, divorcio o nulidad matrimonial sujetos al régimen de separación de bienes con la acción de división de la cosa común ostentada por los cónyuges en proindiviso. Mediante esta fórmula se podría dotar de una solución más ágil y eficiente a las personas afectadas por estos procedimientos, un ahorro de costes en la Administración de Justicia y a su vez resolver el problema de constitucionalidad que en la actualidad afecta al artículo 232.12 del libro segundo del Código Civil de Catalunya.

En primer lloc, cal dir que es tracta d'una transcripció al castellà de tot l'article 232-12 CCCat, tot i que en el cas de la norma catalana té dos apartats i en la redacció que es proposa es presenta el mateix contingut en un sol apartat. En segon lloc, cal dir que l'acumulació de la pretensió de divisió de la cosa comuna en el judici matrimonial es planteja en el Codi civil de Catalunya com una facultat dels cònjuges sotmesos al règim econòmic de separació de béns⁴² i, en canvi, en l'esmena proposada no hi ha cap referència al règim econòmic dels cònjuges, sinó que s'incorpora com una excepció concreta a la prohibició d'acumular accions en el judici verbal ordinari.

És per això que, al meu parer, la incorporació d'aquesta quarta excepció de l'apartat 3 de l'article 438 LEC invalidarà una possible qüestió d'inconstitucionalitat que en el futur pugui tenir com a objectiu l'article 232-12 CCCat, sobretot en els termes en què s'ha plantejat⁴³ la impugnació del seu precedent normatiu. Aquesta evident funció de blindatge indirecte del dret català, de retruc significarà unes majors possibilitats processals a la resta de ciutadans de l'Estat espanyol, ja que la reforma de la LEC també permetrà acumular l'*actio communi dividundo* en els judicis matrimonials dels cònjuges sotmesos a qualsevol règim econòmic de dret comú (principalment, el de separació de béns), sempre que entre ells hi hagi una comunitat ordinària indivisa.

Hay que recordar que la regla procesal recogida en el artículo 43.1 no solo se correspondía con una institución singular del Derecho catalán, sino que también nos hallábamos ante una regla procesal dispositiva, es decir, que permitía la acumulación, no imponiéndola en ningún momento y respondiendo asimismo adecuadamente a la realidad social.

Consideramos que disposiciones procesales con este contenido son más que nunca necesarias en un momento donde la política de racionalización, la economía procesal y la ordenación del gasto público es predicada por todos los responsables de los poderes públicos.

41. Es va afegir una excepció quarta a l'apartat 3 de l'article 438 de la LEC mitjançant la disposició final 3.12 de la Llei 5/2012, de 6 de juliol, de mediació en assumptes civils i mercantils (BOE, núm. 162 [7 juliol 2012]).

42. De fet, l'article 232.12 CCCat està disposat sistemàticament en el capítol II, que porta el títol de «Règims econòmics matrimonials», i, en concret, en la secció primera, que tracta el règim de separació de béns del llibre segon, relatiu a la persona i la família.

43. Cal recordar, no obstant això, que, com s'ha exposat al llarg del treball, l'acumulació d'accions en el judici matrimonial està prevista en l'article 770.2.d LEC i, per tant, el legislador català avui no incompleix la distribució competencial de l'article 149.1.6 CE, sinó que la previsió de l'article 232-12 CCCat és una especialitat pròpia del règim de separació de béns.

3. BIBLIOGRAFIA

- BELLIDO PENADÉS, Rafael. «La liquidación del régimen económico matrimonial en la nueva LEC: reflexiones sobre la adecuación del procedimiento y su naturaleza jurídica». *Diario La Ley*, «Sección Doctrina» (2000), ref. D-276, tom 9, p. 17.
- CABALLOL ANGELATS, Lluís. «Dimensió processal de la ruptura de les unions estables de parella». *Revista Catalana de Dret Privat* [Societat Catalana d'Estudis Jurídics], vol. 3 (2004), p. 67-92.
- CABALLOL ANGELATS, Lluís; MARSAL GUILLAMET, Joan. «Les especialitats processals regulades per les comunitats autònomes amb competència en dret civil». A: APARICIO PÉREZ, Miguel Á.; BARCELÓ I SERRAMALERA, Mercè (coord.). *Las garantías procesales de los derechos estatutarios*. Barcelona: Atelier, 2010, p. 63-98.
- CACHÓN CADENAS, Manuel. *De la antigua a la nueva Ley de enjuiciamiento: régimen transitorio de los juicios civiles*. Barcelona: J. M. Bosch, 2001.
- «La competencia autonómica en materia procesal». A: APARICIO PÉREZ, Miguel Á.; BARCELÓ I SERRAMALERA, Mercè (coord.). *Las garantías procesales de los derechos estatutarios*. Barcelona: Atelier, 2010, p. 51-60.
- CERRATO GURI, Elisabeth. *La ejecución civil privada: realización por persona o entidad especializada. Estudio del artículo 641*. Barcelona: J. M. Bosch, 2008.
- Estudi d'opinió sobre el règim econòmic matrimonial de Catalunya i la situació de la dona*. Barcelona: Institut Català de la Dona, 1995. (Dona i Societat. Estudis; 7)
- GALDANA PÉREZ MORALES, Mónica. *Aspectos procesales de la liquidación del régimen económico matrimonial*. Cizur Menor: Aranzadi, 2005.
- GARCÍA GONZÁLEZ, José Antonio. *La liquidació del règim econòmic de separació de béns de Catalunya: Aspectes civils i processals (compensació patrimonial, inventari i liquidació)*. Barcelona: Atelier, 2004.
- GUILARTE GUTIÉRREZ, Vicente. «Comentarios a los artículos 806 al 810». A: LORCA NAVARRETE, Antonio María (dir.); GUILARTE GUTIÉRREZ, Vicente (coord.). *Comentarios a la nueva Ley de enjuiciamiento civil*. T. IV. Valladolid: Lex Nova, 2000, p. 4364-4426.
- NASARRE AZNAR, Sergio. «La divisió dels béns en proindivisió en el règim de separació de béns de Catalunya». *Revista Catalana de Dret Privat* [Societat Catalana d'Estudis Jurídics], vol. 10 (2009), p. 115-156.
- NIEVA FENOLL, Jordi. «La recuperació del dret processal català. Possibilitats constitucionals de desenvolupament». *Revista Catalana de Dret Privat* [Societat Catalana d'Estudis Jurídics], vol. 4 (2004), p. 193-229.
- ORTUÑO MUÑOZ, Pascual. «Del procedimiento para la liquidación del régimen económico matrimonial». A: FERNÁNDEZ BALLESTEROS, Miguel Ángel; RIFÁ SOLER, José M.; VALLS GOMBAU, José Francisco (coord.). *Comentarios a la nueva Ley de enjuiciamiento civil*. T. II. Barcelona: Iurgium, 2000, p. 3765-3795.
- PÉREZ DAUDÍ, Vicente. «Los procesos matrimoniales». A: PÉREZ DAUDÍ, Vicente (coord.). *El proceso de familia en el Código civil de Cataluña*. Barcelona: Atelier, 2011, p. 135-176.

- PÉREZ DAUDÍ, Vicente. «Las especialidades del Código civil catalán en el proceso de familia». A: PÉREZ DAUDÍ, Vicente (coord.). *El proceso de familia en el Código civil de Cataluña*. Barcelona: Atelier, 2011, p. 177-207.
- PÉREZ MARTÍN, Antonio Javier. «Comentario artículo 770». A: LORCA NAVARRETE, Antonio María (dir.); GUILARTE GUTIÉRREZ, Vicente (coord.). *Comentarios a la nueva Ley de enjuiciamiento civil*. T. IV. Valladolid: Lex Nova, 2000, p. 4087-4103.
- PUIG FERRIOL, Lluís. «Les competències processals de les comunitats autònomes en l'àmbit del dret civil». A: APARICIO PÉREZ, Miguel Á.; BARCELÓ I SERRAMALERA, Mercè (coord.). *Las garantías procesales de los derechos estatutarios*. Barcelona: Atelier, 2010, p. 105-123.
- RAMOS MÉNDEZ, Francisco. *Guía para una transición ordenada a la Ley de enjuiciamiento civil*. Barcelona: J. M. Bosch, 2000.
- *Enjuiciamiento civil: Cómo gestionar los litigios civiles*. T. II. Barcelona: Atelier, 2008.
- RIBA TREPAT, Cristina. *La eficacia temporal del proceso: El juicio sin dilaciones indebidas*. Barcelona: J. M. Bosch, 1997.
- SOLÉ RESINA, Judith. «El régimen económico matrimonial de separación de bienes». A: GETE-ALONSO Y CALERA, M. del Carmen; YSÀS SOLANES, Maria; SOLÉ RESINA, Judith. *Derecho de familia vigente en Cataluña*. València: Tirant lo Blanch, 2010, p. 183-188.
- «Régimen de la división». A: BOSCH CAPDEVILA, Esteve; POZO CARRASCOSA, Pere del; GETE-ALONSO Y CALERA, M. del Carmen; SOLÉ RESINA, Judith. *La división de las situaciones de comunidad*. Barcelona: Atelier. [En premsa]
- VILLAGRASA ALCAIDE, Carlos. «Las parejas estables». A: PÉREZ DAUDÍ, Vicente (coord.). *El proceso de familia en el Código civil de Cataluña*. Barcelona: Atelier, 2011, p. 119-132.